

LUKA BEKIĆ

*Hrvatski restauratorski zavod
Služba za arheološku baštinu
Cvijete Zuzorić 43
HR-10000 Zagreb
lbekic@h-r-z.hr*

JOSIP VIŠNJIĆ

*Hrvatski restauratorski zavod
Služba za arheološku baštinu
Odsjek za kopnenu arheologiju Juršići
Juršići 7
HR-52342 Svetvinčenat
jvisnjic@h-r-z.hr*

JUŽNI DIO ANTIČKE NEKROPOLE NA POLOŽAJU SV. MARKO – BAŠKA

**UDK 904:726.82 (36:497.5) »2–5«
Izvorni znanstveni rad**

Zbog izgradnje nove hotelske zgrade u sklopu apartmana Adria u Baški na otoku Krku, investitoru, Hotelima Baška d.d., propisana su prije početka izgradnje zaštitna arheološka istraživanja. Sv. Marko u Baški je otprije poznato kasnoantičko nalazište ali se točno rasprostriranje nekropole nije znalo. Provedenim istraživanjem prikupljeni su svi podaci o nekropoli koja se nalazila na mjestu planirane gradnje te su izvađeni svi pokretni nalazi koji su kasnije konzervirani i restaurirani.

*Ključne riječi: Baška – Sv.Marko, nekropola, paljevinski grobovi, skeletni grobovi, Rim
Key words: Baška – Sv.Marko, necropolis, incinerary graves, skeletal graves, Rome*

Baška – Sv. Marko – zaštitno iskopavanje 2007. g.

Sklop starokršćanske crkve i popratnih prostora oko srednjovjekovne crkvice sv. Marka u Baškoj na Krku je otprije poznato arheološko nalazište. Stoga je Konzervatorski odjel Ministarstva kulture RH u Rijeci propisao obvezna zaštitna istraživanja prilikom gradnje novog hotela. Hoteli Baška d.d. naumili su na položaju stare zgrade hotela *Strand* izgraditi novu zgradu, uz već postojeći apartman Adria. Tako je *Strand*, građen početkom 20. st., srušen. Smatralo se kako se ispod njegovih temelja nalazi južni zid starokršćanske crkve.

Hrvatski restauratorski zavod je u studenom 2007.g. započeo žurna arheološka istraživanja, s obzirom da je gradnja hotelskog kompleksa već bila poodmakla.¹ Graditelji su prije našeg dolaska iskopali temelje za novu zgradu zapadno i južno od nalazišta, a prostor betonske podnice *Stranda* ostavili sačuvan za arheološka istraživanja. Nakon što je podnica površine oko 10x5 m uklonjena, pristupilo se ručnom iskopu. Osim te podnice prepoznat je i istovremeni kameno-betonski upojni bunar (SJ 4), nekoliko nosivih betonskih temelja (SJ 2, 3, 6, 44) te nekoliko ukopa za razne cijevi.²

Vrlo brzo je na sjeveru naše sonde pronađen ostatak južnog zida starokršćanske crkve (SJ 11). Također je pronađen i dio apside (SJ 36) te starijeg zida (SJ 8) koji se nalazi u nastavku južnog zida crkve prema istoku. Unutar starokršćanske crkve nalazio se veliki betonski temelj (SJ 6, 3) koji je uklonjen kako bi se naknadno moglo pristupiti konzerviranju i prezentiranju tog dijela crkve. U unutrašnjosti je otkrivena dobro očuvana žbukana podnica, osim na oltarnom dijelu gdje se vjerojatno nekad nalazio podest.

Iznenadjenje je bio pronalazak čak 30 antičkih grobova južno od toga zida, na prostoru manjem od 36 m². Grobovi su se nalazili u više slojeva, pa su pronađena čak i četiri groba jedan iznad drugoga. Otkriveni su grobovi bili kosturni u amforama, pod tegulama, u zemljanoj raci te paljevinski u zemljanoj raci, bez grobne arhitekture. Velik dio grobova, pogotovo paljevinskih, imali su jedan ili više grobnih priloga, koje su gotovo redovito činile uljanice, tanjuri i čaše.

Geološki gledano, grobovi su bili ukopani u čisti žućkasti pijesak. Debljina toga geološkog sloja je bila oko 2 metra, a ispod njega nalazila se vrlo tvrda žuta ilovača u koju se grobovi nisu ukopavali. U razgovoru sa starijim mještanima saznali smo kako je tu u blizini tekao potok, koji je sada proveden kroz cijev prema moru. Prostor crkve i toga groblja prema svjedočenju se nalazio na svojevrsnom pješčanom »uzvišenju« koji je okruživao plavljeni jarak.

Većina grobova koji su se nalazili bliže površini bili su jako oštećeni gradnjom nekadašnjeg hotela *Strand*. Grobovi u amforama nalazili su se često »prerezani« betonskom podnicom bivšeg hotela. U pijesku izvan sačuvanih grobova pronašli smo mnogo ulomaka keramičkih čaša, uljanica, amfora, tegula i dijelova ljudskih kostiju koje upućuju kako su se tu nekad nalazili još drugi grobovi, koji su posve uništeni. Također možemo zaključiti kako se groblje vjerojatno širilo na širi prostor, ali je taj dio uništen građevinskim radovima. Otežavajuća okolnost za naše radove bio je kratak rok za izvođenje iskopavanja, nepredviđeno velik broj grobova i loše vremenske prilike.³ No, sve u svemu, prilikom tog istraživanja uspjeli smo prepoznati i istražiti tridesetak grobnih cjelina te prikupiti mnoštvo nalaza.⁴ Nepokretni nalazi, tj. zidovi starokršćanske crkve i podovi, privremeno su zaštićeni prekrivanjem geotekstilom i zasipom sitnog kamena lomljenca, a njihovu konzervaciju i prezentaciju obaviti će licencirana građevinska tvrtka.

1 Voditelj arheoloških iskopavanja bio je Luka Bekić, zamjenik Josip Višnjić, a u iskopavanju su sudjelovale i arheologinje Jasna Ujčić i Zrinka Serventi. Konzervatorski nadzor obavljala je Mia Rizner. Geodetska snimanja obavio je mjernik Vitomir Kekelj iz Krka, a ručni iskop radnici G.P. »Krk«.

2 Ako od ukupnih 50m² oduzmemo prostor u kojem su ukopani masivni betonski temelji *Stranda*, dolazimo do samo 36m² na kojima su zabilježeni antički arheološki nalazi.

3 Veliku štetu prilikom našeg iskopavanja uzrokovalo je nevrijeme s izrazito jakim pljuskom i tučom 9. studenog 2007.g. jer je bujica s ulice nanijela velike količine vode i smeća ravno u našu sondu ali i u iskope za hotel te ih potpuno poplavila.

4 Svi pronađeni pokretni nalazi konzervirani su i restaurirani u radionicama Hrvatskog restauratorskog zavoda. Keramičke uljanice, čaše, vrčiči i tanjuri stručno su obrađeni u Odjelu za restauriranje kopnenih arheoloških nalaza. Pod vodstvom restauratorice Maše Vuković-Biruš, ukupno je obrađeno 35 predmeta, i to 4 tanjura, 15 čaša, 2 vrčiča, 6 uljanica, 3 amfore te 2 tegule (VUKOVIĆ-BIRUŠ 2008). Metalne nalaze konzervirali su i restaurirali djelatnici Centra za podvodnu arheologiju u Zadru pod vodstvom restauratora Mladena Mustačeka (MALETIĆ – MUSTAČEK 2008). Svi ovi nalazi su nakon konačne obrade predani nadležnom muzeju, Pomorsko-povijesnom muzeju u Rijeci.

1. Radovi na nalazištu (J. Ujčić)

1. Work on the site (J. Ujčić)

Baška – Sv. Marko – kasnoantičko groblje

Grobovi koji su se nalazili izravno pod betonskom podnicom bivšeg hotela *Strand*, uglavnom, bili su kasnoantički. To su kosturni grobovi kod kojih su pokojnici položeni pod tegule, ili u amfore. Treba napomenuti kako su betonska podnica i temelji *Stranda* jako oštetili veći dio grobova, pa je naprimjer većina ukopa u amforama imala samo donju polovicu groba, jer se gornja nalazila zabetonirana podnicom. Drugi su vjerojatno bili raskopani zaravnavanjem terena i kopanjem temelja neposredno prije gradnje *Stranda*.

Grobovi »pod tegulama« slagani su tako da se na tlo postavilo nekoliko tegula kao podloga, zatim pokojnik, te se onda preko toga složio krov »na dvije vode«, također od tegula i imbreksa. Otkrivena su dva takva groba, SJ 26 i oštećeni SJ 14. U SJ 26 nalazio se nekoliko starijih ljudi, muškarac i žena, i tu nije bilo grobnih priloga.⁵ U SJ 14 pronađen je samo dio kostura odrasle žene, a uz njege se nalazila i brončana narukvica s narebrenim ukrasom.

Grobovi SJ 10, 12, 13, 15, 16, 25, 24, 21, 21a, i 23 su pokojnici položeni u amfore. U svim slučajevima pokojnici su bili maloljetni, starosti od nekoliko mjeseci do najviše osam godina. U dječjim grobovima bilo je prilično teško pronaći ostatke kostiju, jer je slanost obalnog pijeska većinu njih uništila. U nekim slučajevima u grobu uopće nije bilo kostiju, odnosno posve su propale. Očigledno je da najbrže propadaju kosti novorođenčadi i vrlo male djece.

Sve amfore bile su prelomljene, barem napola, ili prerezane na ramenu kako bi se pokojnik u njih mogao položiti. Neki grobovi, npr. SJ 21, bili su sastavljeni od dijelova dviju amfore, a kod nekih uopće nije bilo grla amfora, već su korišteni samo veći dijelovi trbuha (SJ 16, 25, itd.). I tu su grobni prilozima vrlo rijetki. U grobu SJ 25 pronađena je gotovo cijela staklena čaša, a u grobu SJ 21a gdje je pokopano dijete dobi od od 1,5 do 2,5 godine pronađene su četiri perle od staklene paste, koje su činile ogrlicu.

⁵ Ljudske kosti odredili su Mario Šlaus i Mario Novak s Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (ŠLAUS – NOVAK 2008).

2. Oštećeni kosturni grob pod tegulama SJ14. (L. Bekić, J. Višnjić)
 2. Damaged skeletal grave under tegulae, SJ14. (L. Bekić, J. Višnjić)

KATALOG GROBOVA KASNOANTIČKOG RAZDOBLJA

Kosturni grobovi u amforama

SJ 10 – Jako oštećeni kosturni grob u amfori. Sačuvana donja četvrtina amfore. Sačuvani su fragmenti lubanje djeteta u dobi od 3–7 godina.

Bez grobnih priloga.

– Na šiljku amfore urezana je oznaka XV u ligaturi (25⁶).

SJ 12 – Oštećeni kosturni grob u amfori. Sačuvane dvije trećine amfore. Sačuvan je samo fragment dijafize dječje bedrene kosti, starosti od 0,5 do 2 godine.

Bez grobnih priloga.

– Amfora crvene gline s bjelkastim premazom (27).

SJ 13 – Neoštećeni kosturni grob u amfori. Sačuvana cjelovita amfora. Sačuvano je petnaestak dobro očuvanih kostiju koje upućuju na dijete staro oko 9 mjeseci.

Bez grobnih priloga.

– Amfora crvene gline s bjelkastim premazom (28).

SJ 15 – Jako oštećen kosturni grob u amfori. Sačuvana polovina amfore.

Nisu pronađene kosti. Vjerojatno se u grobu nalazilo novorođenče.

Bez grobnih priloga.

SJ 16 – Oštećen kosturni grob u amfori. Sačuvana amfora bez grlenog dijela.

Sačuvano je 9 kostiju koje upućuju da je riječ o novorođenčetu.

Bez grobnih priloga.

⁶ Ovi brojevi su kataloški brojevi kojima su obilježeni i crteži na tablama.

3. Kosturni grob pod tegulama SJ26.
(Z. Serventi)
3. Skeletal grave under tegulae, SJ26.
(Z. Serventi)

4. Amfore. Nisu prikazane u točnom mjerilu.
(R. Mosković)
4. Amphorae. Not shown according to scale.
(R. Mosković)

SJ 21 – Jako oštećen kosturni grob u amfori. Sačuvana četvrtina amfore.
Sačuvano je 9 kostiju i 7 zuba djeteta starosti od 7,5 do 8,5 godina.

Bez grobnih priloga.

Unutar groba prikupljene su kućice puževa.

SJ 21a – Jako oštećen kosturni grob u amfori. Sačuvana četvrtina amfore.
Sačuvani su fragmenti lubanje i 3 zuba djeteta starosti od 1,5 do 2,5 godine.

Grobni prilozi:

- Duguljasti obli privjesak od crne staklene paste (69).
- Duguljasti obli privjesak od crne staklene paste. Ukrašen crtom od bijele paste (70).
- Duguljasti obli privjesak od staklene paste. Ukrašen crtama od plave paste (71).
- Duguljasti četvrtasti privjesak od staklene paste. Ukrašen valovitim crtama od bijele paste (72).

SJ 23 – Neoštećeni kosturni grob u amfori. Sačuvana cjelovita amfora.
Sačuvano je deset kostiju i veći broj zuba djeteta starosti od 5,5 do 6,5 godina.
U ispuni groba pronađen je i neodrediv fragment životinjske kosti.

Bez grobnih priloga.

Unutar groba prikupljene su kućice puževa i jedan kovani željezni čavao (149).

- Amfora crvene gline sa svijetlim premazom (73).

SJ 24 – Oštećen kosturni grob u amfori. Sačuvana polovina amfore.
Sačuvane su 32 kosti novorođenčeta starosti do 6 mjeseci. Na kostima je kao patološka promjena

5. Brončani ovan. (R. Mosković)

5. Bronze ram. (R. Mosković)

uočen *periostitis* koji je manifestacija zarazne bolesti na kosti. Uzrok zaraze može biti bakterijska infekcija.

Bez grobnih priloga.

SJ 25 – Oštećeni kosturni grob u amfori. Sačuvana polovina amfore bez grlenog dijela.

Nisu pronađene kosti. Vjerojatno se u grobu nalazilo novorođenče.

Grobni prilog:

– Uska i visoka konična staklena čaša bez sačuvanog oboda, svijetlozelenkaste boje (74).

Kosturni grobovi pod tegulama složenim na »dvije vode«

SJ 14 – Jako oštećen kosturni grob pod tegulama. Sačuvana samo jedna četvrtina groba s kostima zdjelice i natkoljenica.

Sačuvano je osam kostiju koje upućuju na žensku osobu staru 35 do 45 godina. Od patoloških promjena na sačuvanim kostima ove žene prepoznat je degenerativni *osteoarthritis*.

Prema izvješću, unutar toga groba pronađen je fragment kosti goveda (*Bos sp.*). S obzirom da ovakvi prilozima nisu zabilježeni u kasnijim grobovima, moguće je da je riječ o kosti koja se pomiješala s kostima pokojnika, što je vrlo moguće s obzirom na veliku oštećenost groba.

Grobni prilog:

– Brončana narukvica (125).

Unutar groba prikupljene su kućice puževa.

Ostalo:

– Tegula s pečatom (29)

SJ 26 – Lakše oštećen grob pod tegulama s dvojnim kosturnim ukopom.

U grobu su sačuvani kosturi dvaju pokojnika.

Kostur A. Prvi kostur pripada ženskoj osobi čija je doživljena starost procijenjena na više od 60 godina. Na prednjim zubima zamijećena je jaka abrazija koja upućuje na neku neodređenu habitualnu aktivnost. Kao patološke promjene na kostima se primjećuje blagi do jaki degenerativni *osteoarthritis*, te zarasli *periostitis* (manifestacija zarazne bolesti) te ankiloza prsnih kralješka. Također je zamijećena antemortalna fraktura na lijevoj tjemenoj kosti.

Kostur B. Drugi kostur pripada muškoj osobi starosti od 50 do 55 godina. Kao patološka promjena na kostima se primjećuje blagi do jaki degenerativni *osteoarthritis*, Schmorlov defekt te tragovi zarasle frakture 5. i 6. rebra. Također na lijevoj strani lubanje nalaze se tragovi dvije antemortalne frakture koje mogu biti posljedica nekog nasilja.

Grobni prilozi:

Unutar groba prikupljene su brojne kućice puževa.

Ostalo:

– Tegula s utisnutim isprepletenim crtama (75).

Grobni prilozi kasnoantičkoga groblja

Kasnoantički grobovi, pod tegulama i u amforama, mogu se dakle, datirati u 4 i 5. st. Ti grobovi uglavnom nemaju priloga osim dijelova nošnje (narukvica, ogrlica) što ukazuje na kršćanske običaje, odnosno povezanost sa starokršćanskom crkvom na tome mjestu.

Amfore

Pokapanje u amforama učestalo je bilo među siromašnijim društvenim slojevima diljem carstva u razdoblju od 4. do 6. st. Tijela pokojnika pokrivana su ulomcima više amfora ili su postavljana u samu amforu nakon što se posuda rezala na ramenu ili pri dnu. Za to su korištene, kako se čini, gotovo isključivo afričke amfore (GLICKSMAN 2006: 204). Osim njihova izduženog, cilindričnog oblika, tome je pogodovala i činjenica kako su one bile kudikamo najzastupljenija skupina amfora na Mediteranu u tome razdoblju, o čemu svjedoče podaci s mnogobrojnih istraživanja (TASSAUX 2004: 28–29; GLICKSMAN 2006: 204; VIŠNJIĆ, 2009 A).

Ukopi u amforama bili su uobičajeni duž cijele jadranske obale od Pule (MATIJAŠIĆ 1991), Rijeke (Kortil: BLEČIĆ 2001: 107), Salone (Kapljuč: GLICKSMAN 2006: 204), do Splita (Dobri, Partizanska ulica, Sućidar: CAMBI 1989: 328–330) ili Narone (GLICKSMAN 2006: 204).

Na nekropoli sv. Marko u Baški također su pronađene amfore podrijetlom iz sjeverne Afrike. Dvije amfore rekonstruirane su u cijelosti. Amfora 73 (SJ 23) pripada tipu II D (Class 34, Africana II Grande, Beltrán 56, Ostia III, Keay IV–VII) kakve su proizvođene tijekom 3. i 4. st. na području Tunisa, odnosno antičke Byzacene. Njihova primarna namjena bila je za transport ulja, a karakterizira ih dugo cilindrično tijelo s malom nožicom i vertikalnim obodom, zadebljanim u unutrašnjosti (PEACKOK – WILIAMS 1986: 155–157; CARVALE – TOFFELETTI 1997: 144; BONIFAY 2004: 115–116).

Druga rekonstruirana amfora 28 (SJ 13) pripada tipu III B (Keay XXV, 3). One su proizvođene od početka 4. do kraja 5. st. također na području Tunisa. Služile su prvenstveno transportu ribljih prerađevina, ali pokatkad i ulja (CARVALE – TOFFELETTI 1997: 146; BONIFAY 2004: 119–120). Karakterizira ih nešto uže, izduženo cilindrično tijelo, dugačak vrat koji se širi prema ramenima te izvijen obod.

Djelomično rekonstruirana amfora 27 (SJ 12) također pripada tipu II ali podskupini A. Tijelo takvih amfora nešto je kraće i šire od amfora tipa II D, a obod im je zadebljan. Podrijetlo im je također iz Tunisa, a proizvođile su se od polovine 2. do polovine 3. st (PEACKOK – WILIAMS 1986: 155–157; CARVALE – TOFFELETTI 1997: 144; BONIFAY 2004: 108–111).

I sve su ostale amfore, iako je s obzirom na stupanj očuvanosti nemoguće odrediti točan tip kojemu pripadaju, podrijetlom iz sjeverne Afrike. Ovakav zaključak možemo donijeti s obzirom na fakturu keramike, koja je u pravilu crvene boje, često s bjelkastim premazom na vanjskoj stijenci,

kao i na izdužen oblik većine ulomaka kakvi su morali pripadati cilindričnim tijelima afričkih amfora.

Možemo izdvojiti još nožicu amfore (25) na kojoj nalazimo urezan znak XV u ligaturi. Moguće je to oznaka zapremine koju je imala amfora, ali jednako tako moguće je da je riječ o oznaci cijene proizvoda koji se prevezio ili o oznaci proizvođača.

Kako proistječe prema dataciji tih nekoliko ulomaka, sve one nisu proizvođene u isto vrijeme. Pa ipak, najvjerojatnije je kako su za pogrebnu funkciju korištene u 4. i 5. st. Ulomak amfore II A (27, SJ 12) koji je prethodio tome razdoblju mogao je tek naknadno biti iskorišten za ukop, a ostala dva datirana primjerka vjerojatno su za pokop poslužila ubrzo nakon što su iskorištena u primarnoj funkciji.

Tegule

Tijekom istraživanja pronađena je i veća količina ulomaka tegula. Njihova brojnost posjeduje to da su pojedini grobovi na ovom području bili načinjeni od tegula koje su činile podlogu za polaganje pokojnike, te pokrov složen »na dvije vode«. Jedini potpuno sačuvani grob ovog tipa je SJ 26 u kojem su bile sahranjene dvije starije osobe. Drugi, djelomično sačuvani grob ovog tipa je SJ 14 u kojem su pronađeni posmrtni ostaci ženske osobe.

Na pronađenim tegulama nalazimo tri pečata proizvođača (2, 3, 29), no nažalost svi su toliko izlizani da nismo u mogućnosti utvrditi o kojem je proizvođaču riječ. Jedino se na djelomično sačuvanom pečatu (3) mogu iščitati slova ...RA... Slova se nalaze u četverokutnom polju koje je na rubovima ukrašeno trokutastim uzorcima koji se ponavljaju. Paralele za ovaj pečat nismo našli.

Osim toga, na tegulama nalazimo oznake koje su nastale utiskivanjem prstima na još svježu glinu čime su se postizale različite forme (1, 75). Iako nije ponuđeno konačno objašnjenje za ovakve oznake, najvjerojatnije su to oznake majstora, prema kojima je vlasnik kontrolirao proizvodnju (MATIJAŠIĆ 1987: 505). Također, nalazimo i otiske šapa mačaka ili manjih pasa čiji su tragovi otisnuti prilikom pretrčavanja preko još vlažnih tegula (75).

Metal

U grobu SJ 14 pronađena je lakše oštećena brončana narukvica. Pripada tipu narukvica sa zadebljanim krajem na jednoj i istanjenim krajem na drugoj strani. Kao ukras ju odlikuju pojasevi sa zarezima. Slične narukvice pronađene su u Sisku a datiraju u kasnoantičko vrijeme, točnije 4.st. (WIEWEGH 2001: ukras T. III.-12,15; oblik T. VI.29, T. VII-33, 34).

Staklo

U grobu u amfori SJ 25 kao prilog pronađena je gotovo čitava konična čaša od zelenkastog stakla (74). Nedostaje joj samo obod i datira se u 4.st. (ISINGS 1957: form 106b, 127).

Značajan nalaz je ogrlica, odnosno četiri različite perle od crne staklene paste. Dvije perle ukrašene su valovitim bijelim ili plavim crtama. Slične konične perle datiraju se u 5–7.st. (BERNHARD 2002: Abb.39). Kod nas je slična perla (kao 72) pronađena u kasnoantičkom grobu na Štrbincima kod Đakova (MIGOTTI 2007: sl. 1).

Puževi

U najmanje četiri groba zabilježeni su nalazi malih kopnenih puževa. Oni pripadaju nekolicini vrsta puževa među kojima su najčešći vitičasti puževi vrste *Rumina decollata* (Linnaeus 1758) i *Poiretia cornea* (Brumati 1838). Među okruglim puževima prepoznata je vrsta *Eobania vermi-*

6. Perle od staklene paste. Nisu prikazane u točnom mjerilu. (R. Mosковиć)
6. Glass paste beads. Not shown according to scale. (R. Mosковиć)

culata (O.F. Müller 1774) a možda je tu još koja vrsta. Svi ti puževi pripadaju autohtonoj kopnenoj malakofauni otoka Krka.⁷

No, što rade puževi u grobovima? U slučaju groba 26 pokojnici su čak bili posipani puževim kućicama od »glave do pete«. S obzirom na odliku puževa da se zatvore u kućicu i hiberniraju kroz dugo zimsko ili sušno razdoblje te zatim ponovno »ožive«, kroz povijest su upotrebljavani kao simbol ponovnog rođenja.

Baška – Sv. Marko – ranoantičko groblje

Ispod kasnoantičkih grobova, u pijesku smo otkrili crne mrlje, za koje se ispostavilo da su paljevinski grobovi. Uz njih, u istom sloju, nalazili su se i kosturni ukopi. To je bilo iznenađenje, jer u prethodnim istraživanjima oko crkve (NOVAK 2001; 2003) koja su provedena na oko 500 m² nije otkriven ni jedan takav grob.

Ovo ranije groblje je posebice zanimljivo jer spaja dva načina pokapanja, paljevinsko i kosturno. I jedni i drugi grobovi nalazili su se u zemljanoj raci, bez grobne arhitekture. Velik dio grobova, pogotovo paljevinskih, imali su jedan ili više grobnih priloga, koje su gotovo redovno činile uljanice, tanjuri i čaše.

⁷ Najsrdačnije zahvaljujem Vesni Štamol iz Prirodoslovnog muzeja u Zagrebu na ovim određenjima.

Čini se kako su pokojnici ukopavani na oba načina u isto ili približno isto vrijeme. Najzanimljiviji primjer jest skupina grobova SJ 26, 28, 27 i 41. Na vrhu se nalazio dvojni grob SJ 26, pod tegulama. Izravno pod njim nalazio se grob SJ 27, kosturni u običnoj raci. Ukopan je djelomično kroz paljevinski grob SJ 28. Ispod SJ 28 nalazio se još jedan kosturni grob u običnoj raci, SJ 41. Također treba napomenuti kako se u paljevinskim i kosturnim grobovima nalaze vrlo slični ili jednaki prilozima.

Ljudske kosti u paljevinskim grobovima su jako prepaljane, a pronađeni su i veliki rabljeni željezni čavli, neki još zabijeni u ostatke pougljenjenog drva. Očigledno je da su za lomaču upotrebljavane i masivne stare kućne grede sa zabijenim čavlima. Na jednome mjestu otkrili smo veliku količinu sivog pepela (SJ 32), u kojem nije bilo drugih nalaza. To bi možda mogao biti položaj pališta, odnosno *ustrinuma*.

Paljevinski grobovi imali su za prilog i životinjsko meso, što se očituje u pronalasku životinjskih kostiju kod tanjura. Potrebno je naglasiti da te kosti nisu bile spaljene.⁸

Prema rezultatima istraživanja antičkoga groblja na Marsovu polju u Puli, tijekom 1.st. isključivo se ukapalo u paljevinske grobove, a i tijekom 2.st. pojavili su se kosturni pokopi. Za vladavine dinastije Severa, od kraja 2.st., kosturni su grobovi već prevladavali (MATIJAŠIĆ 1991: 18). Na pulskom groblju očigledno je da su oba pogrebna običaja korištena istovremeno, a tako je to bilo i na groblju u Baški. Na grobljima Emone pak običaj spaljivanja u odnosu na kosturne ukope je prevladavao te je razvidno kako se duže zadržao (PETRU 1972).

Na groblju na Marsovu polju u Puli grobovi su u omjeru 60% paljevinskih prema 40% kosturnih (MATIJAŠIĆ 1991: 13). Tamo su se grobovi tipa kružne jame sa ostacima ohlađene lomače bez grobne arhitekture (kao u Baški) javili u 25 slučajeva, odnosno 30 posto svih paljevinskih grobova (MATIJAŠIĆ 1991: 14). Kosturnih grobova položenih u običnu zemljanu raku bez grobne arhitekture (kao u Baški) ima 28, odnosno 58% posto među svim kosturnim grobovima na tom groblju (MATIJAŠIĆ 1991: 15).

I. Tušek smatra kako su na groblju u Ptuju paljevinski grobovi bez grobne arhitekture, odnosno ukopi u običnu jamu u zemlji, bili površinski neoznačeni, jer su u često oštećeni kasnijim ukopima, baš kao i na groblju u Baški (TUŠEK 2004: 118). On smatra da je veliki broj i kontinuitet paljevinskih grobova u 3. st. u Ptuju tradicija brojnog keltskog stanovništva na tome području, jer je već u 2. st. započelo kosturno ukapanje na toj nekropoli, pa je tako cijelo stoljeće to groblje također biritualno (TUŠEK 2004: 120).

No, najbližnje groblje ovome istraženo je u Biljanima Donjim kraj Zadra (FADIĆ 1989). U Biljanama, također na pješčanom terenu, pronađeni su paljevinski i kosturni grobovi bez grobne arhitekture, bez urni, položeni u obične jame. Ovo groblje slično je i po grobnim prilozima. I. Fadić paljevinske grobove datira u 2. st i na početak 3. st., a kosturne u kraj 3. i početak 4. st. (FADIĆ 1989: 223). Ipak, vjerojatno je dobar dio tih grobova zapravo istovremen, kao i na groblju u Baški.

8 Životinjske kosti odredile su Ana Štilinović i Tajana Trbojević-Vukičević s Veterinarskog fakulteta u Zagrebu (ŠTILINOVIĆ – TRBOJEVIĆ-VUKIČEVIĆ 2008).

KATALOG GROBOVA RANOANTIČKOGA GROBLJA

Paljevinski grobovi u zemljanoj raci bez grobne arhitekture

SJ 17 – Paljevinski grob u zemljanoj raci.

Pronađeni su manji fragmenti spaljenih ljudskih kostiju, za koje se jedino može reći kako pripadaju odrasloj osobi. Stanje fragmenata je takvo da se može zaključiti kako je tijelo bilo izloženo vatri s više od 800 stupnjeva Celzija, što vrijedi i za ostale paljevinske grobove.

Grobni prilozi:

- Uljanica nad grobom. Crvene pročišćene gline sa oznakom CRESCE / S (31).
- Čaša (30).

Ostalo:

- Jedan prepaljen kovani željezni čavao sa ostacima pougljenjenog drva (126).

U sektoru I sloju SJ 9, uz SJ10, pronađeno je dvadesetak fragmenata životinjskih kosti među kojima se prepoznaje distalni fragment goljenične kosti goveda (*Bos sp.*). Moguće je da su te kosti, odnosno hrana, zapravo bile priloge grobu SJ17 koji se nalazio ispod SJ 10.

SJ 18 – Oštećen paljevinski grob u zemljanoj raci. Sačuvana samo jugozapadna polovina groba.

U ovom grobu pronađene su samo sitne mrvice spaljenih ljudskih kostiju, veći dio možda se nalazio u drugoj, uništenoj polovini groba.

Grobni prilozi:

- Tanjur (32),
- Čaša (33).

7. Paljevinski grob s priložima, SJ39. (L. Bekić, J. Višnjić)
7. Cremation grave with grave goods, SJ39. (L. Bekić, J. Višnjić)

Ostalo unutar groba:

- Ulomak oboda posude *Terra sigillata*, crvene pročišćene gline (34).
- Nespaljeni fragment desne donje čeljusti goveda (*Bos sp.*).

U južnom dijelu zapune groba, također unutar crnog pijeska zasićenog ugljenom pronađeno je 8 kostiju nogu nespaljenog pokojnika, u ovom slučaju žene starosti 35–50 godina. To može biti kosturni ukop koji je poremetio ovaj paljevinski grob, ali to nije sigurno jer je tu grob prerezan iskopom za gradnju.

SJ 19 – Paljevinski grob u zemljanoj raci.

Sačuvan je veći broj ravnomjerno spaljenih ljudskih kostiju koji se mogu pripisati odrasloj osobi.

Grobni prilozi:

- Čaša (35).

SJ 28 – Paljevinski grob u zemljanoj raci. Djelomično oštećen kasnijim ukopom groba SJ27.

Pronađeno je 6 fragmenata spaljenih ljudskih kostiju koji upućuju na dijete starosti do dvije godine.

Grobni prilozi:

- Uljanica (82),
- Čaša s vodoravnim rebrima (76),
- Čaša s vodoravnim rebrima, trbuha utisnutim na tri mjesta (77).

Sva tri grobna priloga nalazila su se na samim rubovima ukopa.

Ostalo:

- Ulomak posude iznutra crne a izvana smeđe gline, grube izrade s primjesama kamenčića (78),
- Ulomak posude iznutra crne gline, grube izrade s primjesama kamenčića (79),
- Ulomak posude iznutra oker gline, s primjesama kamenčića (80),
- Ulomak posude iznutra crvene gline, s primjesama kvarcita (81).

SJ 30 – Paljevinski grob u zemljanoj raci. Povezan s grobom SJ38 koji zadire u nj.

Sačuvan je veći broj fragmenata spaljenih ljudskih kostiju koje pripadaju odrasloj osobi.

Grobni prilozi:

- Uljanica (97),
- Tanjur (86),
- Čaša s vodoravnim rebrima (87),
- Čaša s vodoravnim rebrima i jednom ručkom (88),
- Vrčić s dvije duže ručke (89).

Ostalo:

- Ulomak posude sive gline, grube izrade s primjesama kamenčića (90),
- Ulomak posude sive gline, grube izrade s primjesama kamenčića (91),
- Ulomak posude crne gline, grube izrade s primjesama kamenčića (92),
- Ulomak posude pročišćene sive gline s crnim premazom (93),
- Ulomak posude pročišćene crvene gline, terra sigillata (94),
- Ulomak posude pročišćene crvene gline, terra sigillata (95),
- Dio koštane ukosnice (96),
- 11 dijelova kovanih željeznih čavala, među kojima neki sa ostacima pougljenjenog drva (136–139) te dio brončanog čavla (140).

Uz grob su pronađeni uljanica i tanjur (97 i 86) te dva fragmenta životinjskih dugih kostiju koja se ne mogu determinirati.

SJ 31 – Paljevinski grob u zemljanoj raci. Oštetio ukopom paljevinski grob SJ 42.

Sačuvan je veći broj fragmenata spaljenih ljudskih kostiju koje pripadaju ženskoj odrasloj osobi.

Grobni prilozi:

- Zdjela (98),
- Čaša s vodoravnim rebrima i jednom ručkom (100),
- U grobu iznad tanjura pronađena su dva fragmenta nespaljenih životinjskih kostiju koja se ne mogu determinirati.

Ostalo:

- Ulomak posude pročišćene sive gline sa crnim premazom, *terra nigra* (99),
- Ulomak posude tamno sive gline, grube izrade s primjesama kamenčića (103),
- Dio koštane igle (101),
- Dio koštane igle s tri rupice (102),
- 7 komada kovanih željeznih ojačivača (142–148),
- Jedan dio željeznog čavla (141).

SJ 34 – Paljevinski grob u zemljanoj raci. Sačuvan veći dio groba. Iz grobne jame virila su dva ulomka imbreksa spojena poput tubulusa (PN 17) u službi dimnjaka, odnosno naknadnog prilaganja žrtve ljevanice.

Sačuvan je veći broj ravnomjerno spaljenih ljudskih kostiju koji se mogu pripisati odrasloj osobi.

Grobni prilozi:

- Čaša s vodoravnim rebrima i jednom ručkom (108),
- Čaša s vodoravnim rebrima i jednom ručkom (109),
- Vrč s jednom ručkom (111).

Ostalo:

- Ulomak posude sive gline, grube izrade s primjesama kamenčića. Ukrašene metličastim ukrasom (106),

8. Paljevinski grob s prilozima i imbreksima za žrtve ljevanice, SJ34. (L. Bekić, J. Višnjic)
8. Cremation grave with grave goods and imbrices for drink offerings, SJ34. (L. Bekić, J. Višnjic)

- Ulomak posude crvenosive gline, s malo primjesa pijeska (107),
- Ulomak ručke posude crvene gline s primjesama kamenčića (110),
- Jedan dio kovanog željeznog čavla (127).

SJ 35 – Jako oštećen paljevinski grob u zemljanoj raci. Sačuvana samo sjeverozapadna četvrtina groba.

Sačuvano je nekoliko ravnomjerno spaljenih ljudskih kostiju koje se mogu pripisati odrasloj osobi.

Grobni prilog:

- Dio čaše s vodoravnim rebrima (112).

SJ 38 – Paljevinski grob u zemljanoj raci. Povezan sa starijim grobom SJ 30.

Sačuvan je veći broj ravnomjerno spaljenih ljudskih kostiju koji se mogu pripisati odrasloj osobi.

Grobni prilozci:

- Tanjur s konkavnim dnom ukrašenim kanelurama (113),
- Vrč s vodoravnim rebrima i jednom ručkom (114),
- Uljanica sa oznakom CRESCCE / S (115).

Ostalo:

- Jedan dio kovanog željeznog čavla (131).

9. Kosturni grob s priložima, SJ41.
(L. Bekić, J. Višnjic)

9. Skeletal grave with grave goods, SJ41.
(L. Bekić, J. Višnjic)

10. Kosturni grob s glavom prekrivenom dijelom amfore, SJ37. (L. Bekić, J. Višnjic)

10. Skeletal grave with the skull covered with part of an amphora, SJ37. (L. Bekić, J. Višnjic)

Izvan groba pronađeni su tanjur i vrčić (113, 114) koji su prilog ovome grobu, ali i nespaljene ljudske kosti koje su tragovi ukopa groba SJ 29 koji je djelomično oštetio ovaj grob.

SJ 39 – Lakše oštećen paljevinski grob u zemljanoj raci. Sačuvan većim dijelom.

U ovom grobu pronađene su samo sitne mrvice spaljenih ljudskih kostiju.

Grobni prilozi:

- Plitka zdjela (116),
- Čaša s vodoravnim rebrima (117),
- Uljanica s oznakom CRESCERE / S (118).

SJ 42 – Paljevinski grob u zemljanoj raci. Oštećen ukopom paljevinskoga groba SJ 31.

Sačuvan je veći broj ravnomjerno spaljenih ljudskih kostiju koje se mogu pripisati odrasloj osobi.

Grobni prilozi:

- Uljanica s reljefnim prikazom lica i oznakom VIBIANI (122).

Ostalo:

Oštećen kovani željezni čavao sa ostacima pougljenjenog drva (129).

SJ 45 – Paljevinski grob u zemljanoj raci. Sačuvana samo sjeverozapadna četvrtina groba, ostalo presječeno betonskim temeljem *Stranda*.

Nisu pronađeni ostaci spaljenih ljudskih kostiju.

Grobni prilozi:

- Dio čaše s vodoravnim rebrima (123),
- Dio čaše s vodoravnim rebrima (124).

Ostalo:

Jedan kovani željezni čavao (130).

Kosturni grobovi u zemljanoj raci bez grobne arhitekture

SJ 27 – Kosturni grob djelomično ukopan u paljevinski grob SJ 28.

Sačuvane su kosti muškarca starosti od 50 do 60 godina. Na kostima je zabilježen blagi degenerativni *osteoarthritis*, osifikacija apikalnog ligamenta i *apsces* na čeljusti.

Bez grobnih priloga.

SJ 29 – Uništen kosturni grob (?). Djelomično ukopan u paljevinski grob SJ 38 (?). Uz lubanju djeteta se nalazio veći kamen.

Pronađeno je više ljudskih kostiju koje su prepoznate kao tri osobe.

Kostur A – sačuvano 12 kostiju te veći broj zubi djeteta starosti od 4 do 5 godina.

Kostur B – sačuvano je 19 kostiju žene starije od 40 godina. Na desnoj sjednoj kosti prepoznat je burzitis. Uzrok te pojave je u preopterećenju zgloba pa u ovom primjeru možemo zaključiti kako je ukopana žena dugotrajno obavljala neki posao u sjedećem položaju.

Kostur C – sačuvano je 5 kostiju novorođenčeta starog do 6 mjeseci.

Bez grobnih priloga.

Ostalo:

- Ulomak staklene posude (83),
- Ulomak posude pročišćene crvene gline, cakljene površine (84),
- Ulomak oboda amfore crvene gline s malo primjesa kamenčića (85).

SJ 37 – Kosturni ukop u zemljanu raku. Na glavi, preko lica postavljen je veći komad trbuha amfore, a na koljeno veći kamen.

Sačuvan je kostur muške osobe doživljene starosti između 50 i 55 godina. Na zubima je zabilježen karijes te apces na čeljusti. Na kostima je na više mjesta uočen *myositis ossificans* te umjereni degenerativni *osteoarthritis*.

Bez grobnih priloga.

SJ 40 – Kosturni ukop u zemljanu raku. Uz glavu bio je jedan veći kamen.

Sačuvano je 18 kostiju novorođenčeta starosti do 6 mjeseci. Prepoznat je blagi aktivni *periostitis* (manifestacija zarazne bolesti).

Grobni prilog:

– Čaša s vodoravnim rebrima (119).

SJ 41 – Kosturni ukop u zemljanu raku.

Sačuvan je kostur ženske osobe doživljene starosti od 35 do 40 godina. Na zubima je prepoznat karijes a na kostima Schmorlovi defekti i umjerena zarasla *cribra orbitalia* koja vjerojatno potječe od anemije.

Grobni priloz:

– Duboki tanjur sa stajaćim prstenom (120),

– Uljanica s ručkom (121),

– Jedan veliki kovani željezni čavao (150).

Tanjur se nalazio između potkoljenica pokojnika, a uljanica u njemu.

SJ 43 – Kosturni ukop u zemljanu raku. Ispod oba koljena nalazila su se dva veća kamena.

Sačuvan je kostur ženske osobe doživljene starosti od 35 do 40 godina. Na zubima je prepoznat karijes te dvije antemortalne, dobro zarasle frakture – lijeve palčane kosti i desne lakatne kosti.

Bez grobnih priloga.

Grobni priloz ranoantičkoga groblja

Priloz su uglavnom rebraste čaše, koje pokatkad imaju jednu ili dvije male ručke uz obod. Također je pronađeno i nekoliko manjih vrčića i tanjura. Velik broj grobova za prilog ima i uljanicu.⁹ Prema tim predmetima, grobove ove vrste treba datirati u razdoblje od kraja 1. do 3.st. S obzirom na karakter priloga, riječ je o poganskom stanovništvu.

Čaše

Na groblju je pronađen velik broj rebrastih čaša,¹⁰ s ručicom ili bez ručkice pod obodom, kao prilog grobovima (30, 33, 35, 76, 77, 87, 88, 100, 108, 109, 112, 117, 119, 123, 124) ili negdje drugdje na nalazištu (26, 36, 37). Čašu gotovo identičnih dimenzija i fature nalazimo na nekropoli Burle kod Medulina, gdje je datirana u 2. ili 3. st. (GIRARDI-JURKIĆ – DŽIN 2003: 158). Iako se analogije za ovakve čaše pronalaze uistinu rijetko, identične čaše bez ručkica pronalazimo i na Emonskim nekropolama (PLESNIČAR-GEC: 1977, 48, T VI – 1–12; ISTENIČ – SCHNEIDER 2000: 341, fig. 2–5; ISTENIČ – DASZKIEWICZ – SCHNEIDER 2003: fig. 3, 5). Lj. Plesničar-Gec čaše s narebrenom površinom datira u razdoblje druge polovine 1. st. do kraja 2. st. Nije pronašla paralele u Ljubljani, kao ni drugdje u Sloveniji. I ona je pretpostavila kako je riječ o lokalnoj proizvodnji koja se ugledala na mediteranske uzore (PLESNIČAR-GEC 1977: 48), što je kasnije i potkrepljivano tezama kako je riječ o lokalnoj proizvodnji koja se ugledala na kuhinjsko posuđe

⁹ Valja razlikovati prilog grobu, odnosno pokojniku, od ulomaka predmeta koji se nalaze u grobu a tu su dospjeli slučajno ili potječu od rituala vršenih prilikom pokopa.

¹⁰ Ove posude su svrstane u grupu čaša prvenstveno zbog svojih dimenzija.

11. Čaše i vrčevi. Nisu prikazani u točnom mjerilu. (R. Mosković)
11. Tumblers and jugs. Not shown according to scale. (R. Mosković)

egejskog podrijetla (ISTENIČ – SCHNEIDER 2000: 341; ISTENIČ – DASZKIEWICZ – SCHNEIDER 2003: 90).

Vrlo slični su, dakle, rebrasti lonci tzv. egejskog tipa, koji su često nalaženi duž naše obale. Razlika je u njihovoj veličini (promjer otvora više od 10 cm) i čišćoj fakturi gline za razliku od primjera iz Baške koji su dvostruko manji i slabije pročišćene gline. Lonce egejskog tipa autori datiraju u drugu polovinu 1. st. i prvu polovinu 2. st., a nalaze se na brodolomima, naseljima i u nekropolama (Pakleni otoci: ILAKOVAC 1968: kat.br. 1746, 1751, 200; Rodik: ISTENIČ 1988: T. 3-1, Biljane Donje: FADIĆ 1989: T.III.-6, T.IV.-6; Pula-Marsovo polje: MATIJAŠIĆ 1991: 135, gr. 75). Topićeva primjerke pronađene u Naroni pripisuje posuđu za kuhanje istočnomediteranskog podrijetla, Hayesovom tipu Knossos 2, koji je datiran u 60 – 250.g. (TOPIĆ 2003: 343, kat.br. 129–152). Naši primjeri čaša s jednom ručkicom najbliži su tzv. *Cooking pots*, tipu 2 prema Jurišiću (JURIŠIĆ 2000: 35, 154). Jedina bitna razlika je u njihovim dimenzijama. Tako primjeri iz Izmetišta imaju promjer oboda od oko 10 cm, a naši primjeri dosežu promjer oboda do oko 7 cm. Takav je problem i kod čaša bez ručkica, koje također imaju slične primjere među posudama tipa *Cooking pots*, i to u Jurišićevu tipu 1, no ponovno sa sličnom razlikom u dimenzijama.

Možemo zaključiti, slično kao i za Emonu, da su naše čaše zapravo mjesne kopije izrađene po uzoru na lonce egejskog tipa i po svemu sudeći možemo ih datirati u 2. st. a vjerojatno i u 3. st.

Vrčevi

Vrču 111 vrlo slični su primjerci egejskog tipa s Paklenih otoka (ILAKOVAC 1968: k.b. 1724, 1758) koji se datiraju u drugu polovinu 1. st. i prvu polovinu 2. st.

Zdjela i tanjuri

Posude koje prema odnosu širine i visine mogu pripadati zdjelama i tanjurima kao priloga ima šest.

Prepaljena (?) zdjela iz groba SJ 39 (116), te sačuvana zdjela iz groba SJ 31 (98) pripadaju istom tipu. Slične nešto manjoj pronađenoj u paljevinskom grobu Biljanama koji se datira u 2. st. (FADIĆ 1989: T.1–13). Nekoliko takvih zdjela pronađeno je i u istraživanju Augusteuma u Naroni. Pripisuju se Hayesovom tipu 14A i datiraju u polovinu 2. st. (TOPIĆ 2002: 240, kat.br. 249–252)

Tanjuri 86 i 113 pripadali bi tipu Lamboglia 10B ili Hayesovom tipu 23B koji se datira u polovinu 2. te 3. st. (ATLANTE I: T.CVI-12, 217). Takvi tanjuri u nas pronađeni su i u Principiju u Tarsatici (PERCAN, u tisku) i Augusteju u Naroni (TOPIĆ 2003: 335, kat.br. 200)

Uljanice

Uljanica 121 pripada tipu VII po Ivanyiu i datira se u 1. st. (IVANYI 1935: 12, XXVIII-8). Jednaka je datacija i prema Menzelu, s time da on dodaje kako bi se pojedini primjerci mogli datirati do u 2. st. (*Lampen mit einfacher Rundschnauze*, MENZEL 1954: 49, 50). Ovo bi dakle bila najranija uljanica na groblju, što njenom grobu i stratigrafski odgovara.

Ostale svjetiljke pripadaju tipu zvanom *Firmalampe*, koji je nastao u posljednjoj četvrtini 1. st. (MENZEL 1954: 60). Općenito se smatra kako su te svjetiljke zbog svoje jednostavnosti bile masovnije proizvođene te time i jeftinije na tržištu. Pripadajući tom općem tipu svih naših šest dobro sačuvanih svjetiljki (31, 82, 97, 118, 115, 122) ujedno pripada i podtipu X prema Menzelu, koji on precizno datira od 100. g., odnosno u 2. st., do početka 3. st. (MENZEL 1954: 60).

12. Tanjuri i zdjele. Nisu prikazane u točnom mjerilu. (R. Mosковиć)

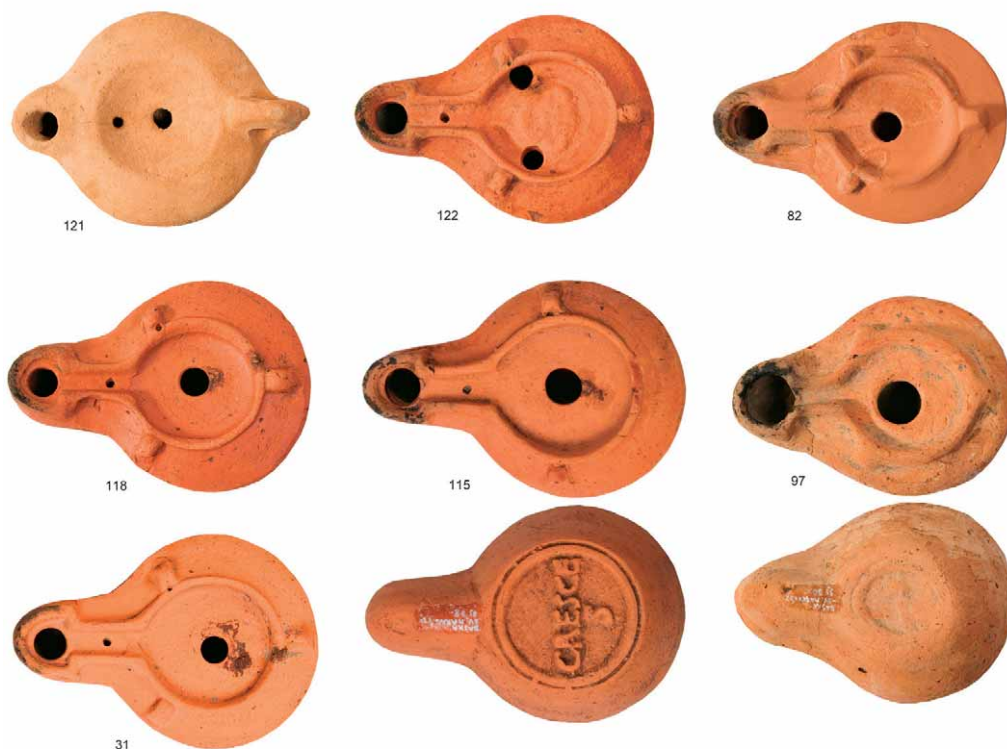
12. Plates and dishes. Not shown according to scale. (R. Mosковиć)

Svjetiljka 122 sa oznakom VIBIANI u sredini ima reljefni prikaz nerazpoznatljivog lica, što bi prema analogijama moglo biti lice nekog lava, satira, gorgone ili kazališne maske.

Na antičkom groblju u Ljubljani na Titovoj cesti (iskopavanja Nowotny-Schmid) uljanice sa oznakom CRESCES / S javljaju se s novcem Hadrijana (grob br. 653), Aurelijana (grob br. 794), Konstantina Velikog (grob br. 678), Maksimijana (grob br. 670) i Konstancija II (grob br. 671) što bi nas trebalo upozoriti da se usprkos Menzelu one mogu javljati i dosta kasnije (PETRU 1972). Ipak, očigledno je nazadovanje u izvedbi oznake, odnosno ona postaje s vremenom sve lošije i nepravilnije ispisana, što se lijepo vidi i na primjeru emonske nekropole. U tom slučaju naše bi CRESCES / S uljanice prije odgovarale razdoblju Hadrijana nego Konstantina i njegovih sinova.

U antičkom Ptuj (Poetovio) je među brojnim kalupima za izradu uljanica različitih majstora, pronađen i jedan od kalupa CRESCES / S (ŽIŽEK 2004: kat. 72; kat. 96, 97). To pokazuje kako su se uljanice s bilo kojom oznakom mogle proizvoditi bilo gdje na području Carstva, dok god je bilo raspoloživog kalupa. Upravo stoga ne može se odrediti točno porijeklo izrade, odnosno nabave uljanica, usprkos tome što nose čitljive oznake.

U nekoliko uljanica iz Baške pronađena je željezna žica ili njeni ostaci u vidu hrđe na otvorima uljanice (vidi sliku 13). Za slične slučajeve iz Ptuja, I. Žižek navodi kako je riječ o štipiću za čišćenje uljanice (ŽIŽEK 2004: kat. 97); međutim, prema našem mišljenju riječ je o žici oko koje je bio omotan fitilj koji je gorio na kljunu uljanice. Bez te žice ne bi bilo moguće produžiti fitilj kada dogori, a da se uljanica ne ugasi. Dio žice morao je viriti iz srednje rupe na uljanici i tako se guranjem postiglo da fitilj izlazi na kljunu u potrebnoj dužini. Treba imati u vidu i da je to bilo potrebno zbog regulacije jačine plamena, odnosno potrebne količine svjetla.

13. Uljanice. Nisu prikazane u točnom mjerilu. (R. Mosković)

13. Oil lamps. Not shown according to scale. (R. Mosković)

Metal

U gotovo svim paljevinskim grobovima pronađeni su željezni masivni kovani čavli i klinovi. Željezni čavli čest su ako ne i redovit nalaz unutar paljevinskih grobova na groblju Marsovo polje u Puli (MATIJAŠIĆ 1991), zatim u paljevinskim grobovima na nekropoli u Biljanama Donjim (FADIĆ 1989) te drugdje.

Okovi iz nekih grobova u Baški također se javljaju uz kovane čavle i u paljevinskim grobovima (npr.grob br. 569) u Emoni (PETRU 1972).

Na nekim su čavlima sačuvani pougljenjeni dijelovi drva u koji su bili zabijeni. To, kao i činjenica da su neki čavli gotovo rastaljeni daje nam za pravo da zaključimo kako su za lomače pokojnika bile često korištene i dotrajale drvene grede, vjerojatno dijelovi krovišta kuća. Različitost veličine i oblika ovih čavala ne dopušta mogućnost da su oni preostali od drvenih sanduka za pokojnike.

Koštani predmeti

Igle su čest prilog u grobovima (npr.grob br. 430, 824) rimske Emone (PETRU 1972) i drugdje. Dvije pronađene igle pripadaju dvama različitim tipovima namijenjenim prvenstveno izradi odjeće, odnosno šivanju, pletenju ili vezenju. Kod obje igle sačuvana je glava s jednom ili više

rupica. Obje igle imaju blago zaobljene i plosnate glave koje prelaze u tijelo igle kružnog presjeka. Obje igle su pronađene u grobu SJ 31.

Igla 101 ima jednu izduženu rupicu. Zbog dimenzija glave i rupice ona zasigurno nije mogla služiti šivanju tkanine. Najvjerojatnije je korištena za šivanje kože prethodno probijene šilom, pletenje ili vez. Moguće je da su takve igle korištene i za izradu ribarskih mreža. Igla pripada tipu 1.1. po Petkoviću (PETKOVIĆ 1995: 46).

Druga igla ima jednu veću izduženu rupicu i dvije manje koje se nalaze iznad i ispod nje i pripada Petkovićevu tipu 1.3. Takve igle najvjerojatnije su korištene za pletenje i vezenje s više niti koje su mogle biti i različitih boja i debljine (PETKOVIĆ 1995: 46). Postoji mišljenje kako su takve igle zajedno s koncem korištene za pričvršćivanje odjeće i to u 1. i 2. st. (BÍRO 1987: 51).

Ukosnice su također čest nalaz na antičkim nekropolama (npr. Emona, grob br. 29, 622, 662, 786, 831: PETRU 1972). Našem primjerku (96) odlomljena je karakteristična glavica, što nam onemogućuje da ju pravilno pripišemo nekom tipu ili točnije datiramo.

Ostali nalazi

Osim izdvojenih grobova i arhitektonskih elemenata, na nalazištu se nije moglo pratiti stratigrafsko uslojavanje hodnih slojeva. Stoga su razdvojena dva osnovna sloja; SJ 9 u kojem su bili ukopani mlađi grobovi i SJ 20 u koji su bili ukopani stariji grobovi. Napominjemo da se ta dva sloja po sastavu i boji (žuti pijesak) ne razlikuju pa i nisu mogli biti precizno razdvajani. Ipak, usprkos tome i velikom broju sigurnih poremećaja u vidu tisućljetnih raskopavanja položaja, možemo reći kako postoje određene pravilnosti u nalazima. Tako u većini slučajeva nalazi iz SJ 9 pripadaju kasnijem a nalazi iz SJ 20 ranijem razdoblju. SJ 33 je sloj koji je bogat paljevinom i nešto nalaza, a vjerojatno je nastao uništavanjem jednog ili više paljevinskih grobova prilikom kopanja upojnog bunara SJ 4.

U zidu SJ11 u žbuci je pronađen dio keramičke čaše s rebrima (26) kakve su najčešći prilog na ovom groblju. Tako možemo zaključiti kako je i sama gradnja starokršćanske crkve uništila dio ranijega groblja.

Nalazi iz SJ 9

- 1- Dio tegule s ukrasom.
- 2- Dio tegule s pečatom.
- 3- Dio tegule s pečatom.
- 4- Ulomak uljanice, pročišćene oker gline.
- 5- Ulomak uljanice, pročišćene smeđesive gline.
- 6- Ulomak uljanice, pročišćene crvene gline.
- 7- Ulomak posude crvene gline s primjesama kvarcita.
- 8- Ulomak posude crne gline s primjesama kvarcita.
- 9- Ulomak posude sive gline grube izrade s primjesama kamenčića.
- 10- Ulomak posude crvenosmeđe gline s primjesama kamenčića.
- 11- Ulomak posude crvene gline s primjesama kamenčića.
- 12- Ulomak poklopca oker gline, grube izrade s primjesama kvarcita.
- 13- Ulomak posude izvana crne a iznutra crvene gline s primjesama kvarcita.
- 14- Ulomak posude crvene gline s primjesama kvarcita.
- 15- Dio posude crne gline, grube izrade s primjesama kamenčića; keramika »tipa principij«.

- 16- Dio posude pročišćene sive gline s crnim premazom.
- 17- Dio posude pročišćene sive gline s crnim premazom.
- 18- Dio posude pročišćene crvene gline.
- 19- Dio posude pročišćene crvene gline.
- 20- Dio posude pročišćene crvene gline.
- 21- Dio posude pročišćene crvene gline.
- 22- Dio posude pročišćene crvene gline.
- 23- Gornji dio boce od zelenkastog stakla.
- 24- Ulomak ruba čaše od žućkastog stakla.

Nalazi iz SJ 20

- 36- Ulomak posude oker gline s primjesama kvarcnog pijeska.
- 37- Ulomak posude oker gline s primjesama kvarcnog pijeska.
- 38- Ulomak posude crvene gline s malo primjesa pijeska i crvenim premazom.
- 39- Ulomak posude oker boje s primjesama kvarcnog pijeska.
- 40- Ulomak posude crvene boje s primjesama kvarcnog pijeska.
- 41- Ulomak posude crvene gline s malo primjesa pijeska i crvenim premazom.
- 42- Dio posude crvene gline s malo primjesa pijeska.
- 43- Ulomak posude crvene gline s premazom.
- 44- Ulomak posude sivosmeđe gline s malo primjesa kamenčića.

14. Ulomci keramike. Nisu prikazani u točnom mjerilu. (R. Mosković)
 14. Pottery shards. Not shown according to scale. (R. Mosković)

- 45- Ulomak posude crvene gline s primjesama kvarcnog pijeska.
 46- Ulomak posude sive gline, grube izrade s mnogo primjesa kamenčića.
 47- Ulomak posude smeđe gline, grube izrade s primjesama kamenčića.
 48- Ulomak posude sive gline, grube izrade s primjesama kamenčića.
 49- Ulomak posude smeđecrne gline, grube izrade s mnogo primjesa kamenčića.
 50- Ulomak posude crvene gline, grube izrade s mnogo primjesa kamenčića.
 51- Ulomak posude sivocrne gline, grube izrade s primjesama kamenčića.
 52- Ulomak posude crnooker gline, grube izrade s primjesama kamenčića.
 53- Ulomak posude crvene gline, sa primjesama pijeska.
 54- Dio posude pročišćene sive gline sa crnim premazom.
 55- Dio posude pročišćene sive gline sa crnim premazom.
 56- Dio posude pročišćene sive gline sa crnim premazom.
 57- Dio posude pročišćene sive gline sa crnim premazom; keramika »tankih stijenki«.
 58- Dio posude pročišćene sive gline sa crnim premazom.
 59- Dio posude pročišćene crvene gline; *terra sigilatta*.
 60- Dio posude pročišćene crvene gline; *terra sigilatta*.
 61- Dio posude pročišćene crvene gline; *terra sigilatta*.
 62- Dio posude pročišćene crvene gline; *terra sigilatta*.
 63- Dio posude pročišćene crvene gline; *terra sigilatta*.
 64- Dio posude pročišćene crvene gline; *terra sigilatta*.
 65- Dio staklene posude.
 66- Brončani lijevani ovan.
 67- Perlica od crvene staklene paste.
 68- Ulomak oboda staklene posude.
 128- Brončano šilo.
 132- Spljošteno željezno kovano zvono.
 133- Dio brončane narukvice ili ojačanja (?).
 134- Brončani predmet nepoznate namjene s dvije rupe.
 135- Brončani kovani čavao.

Nalazi iz SJ 33

- 104- Ulomak posude crne gline, grube izrade s primjesama kamenčića.
 105- Dio posude pročišćene crvene gline; *terra sigilatta*.

Nalazi iz ovih »hodnih slojeva« tipološki i datacijski odgovaraju arheološkoj slici nalazišta. Među njima se pronalaze ulomci rebrastih čaša, tanjura afričkog porijekla, uljanica tipa »firma« i drugih nalaza koji su pronalazeni i unutar grobova. No, jedan dio tih nalaza valja posebno prikazati jer nisu zastupljeni u grobovima.

Keramika

Jedan manji ulomak s barbotin ukrasom u obliku lista (57) pripada keramici tipa »tanke stijenke« (*pareti sottili*). S obzirom da je ulomak mali, nije moguće utvrditi točan tip, ali svakako ovakva keramika datira se uglavnom u 1. st., pa je tako ovo možda i najstariji nalaz prikupljen u ovim istraživanjima.

15. Pogled na područje istraživanja pred kraj radova. (L. Bekić, J. Višnjić)

15. View of the excavation area at the end of work. (L. Bekić, J. Višnjić)

Pronađena su dva ulomka (18 iz SJ 9 i 105 iz SJ 33) zdjela afričkog porijekla tipa Hayes 8a ili Lamboglia Ia (ATLANTE I: T.XIV.3–7, 26) koji se datiraju od 80. do 160.g. Kod nas slični su pronađeni u Principiju u Tarsatici (PERCAN 2009) te Naroni (TOPIĆ 2002: 237, kat.br. 234–236). Ulomak 59 pripada pak sličnom tipu Lamboglia 2a ili Hayes 9a koji se datira od 100. do 160. g. (ATLANTE I: T. XIV.8–10, 26).

Ulomak 40 možda pripada široj zdjeli afričkog porijekla, točnije tipu Ostia I koji se datira u 3. i 4.st. (ATLANTE I: T.CV-9, 214). Osim toga zastupljeni su i drugi ulomci zdjela i tanjura afričke proizvodnje, ali njih je teško sigurno tipološki odrediti.

Ulomak grubog tanjura 15 iz SJ 9 je jedinstveni nalaz u Baški koji pripada posudu tzv.«tipa Principij» koje je pronađeno u velikom broju u ruševinama vojnog Principija u Tarsatici (BEKIĆ 2009). Po svemu sudeći ovaj nalaz možemo datirati u 4.st.

Uz ovaj ulomak pronađen je i veći broj drugih ulomaka grubog posuđa, različitih faktura i oblika. Nažalost, za njih nije moguće pronaći zadovoljavajuće paralele, jer je takva keramika uglavnom zapostavljena u objavama. S obzirom na kontekste, jedan dio ovih ulomaka (79, 90, 91, 103, 106 itd.) možemo pripisati 2. ili 3. st.

Jedini ulomak (13) s višestrukom valovnicom preko usporednih vodoravnih crta pronađen je u SJ 9. Nedostatak keramike s valovnicom (osim tog ulomka) mogao bi upućivati na to kako je groblje napušteno tijekom 5. st., jer su valovnice na kasnoantičkoj keramici tipične za razdoblje 5. i 6. st.

Ostali nalazi

Pronađen je plosnati komad željeza, koji isprva nije izgledao posebno zanimljivo, ali je zahvaljujući pažljivom radu restauratora otkriveno da se radi o željeznom zvonu. Zvono je u neko doba bilo spljošteno i odbačeno na prostoru našega groblja. Takva zvona česta su bila u kasno-antičkom i ranosrednjovjekovnom razdoblju. Najbliži nama poznati nalaz je vrlo slično željezno zvono s Principija u Tarsatici (VIŠNJIĆ, 2009 B). Veći broj ih je pronađen u Sloveniji gdje su na alpskim pašnjacima od 4. do 6. st. služili za vješanje o stoku (KNIFIC – MURGELJ 1996; KNIFIC 2006). I naš primjerak vjerojatno je služio toj svrsi.

Brončani ovan vjerojatno pripada kasnijoj fazi. Jedini nama poznat takav nalaz je vrlo slična brončana figurica ovna iz starokršćanskog kompleksa u Emoni (PLESNIČAR-GEC 1983: T40-31). Ovaj nalaz autori pobliže ne određuju, ali pripada 4. građevinskoj fazi, odnosno 5. st. (PLESNIČAR-GEC 1983: 29).

Ovan u kontekstu starokršćanske crkve nije neobičan jer potječe iz najranije simbolike kršćanstva.¹¹ Krist je prikazivan kao Dobri pastir kako na ramenima nosi ovcu ili janje ili se nalazi usred stada. Prikazi su zasnovani na tekstovima Evanđelja (prema Lk 15, 4–5 ili Iv 10, 2–16). Motiv je posuđen iz antičke mitologije (Ἑρμῆς κριοφόρος; *Hermes kriophoros*) u doba kad su kršćani morali prikrivati svoje simbole, a upotrebljava se od 3. pa sve do 7. st., kada je polako počeo nestajati iz upotrebe. U sličnom kontekstu upotrebljavan je i simbol ovna koji je kao predvodnik stada simbolizirao Krista (LEKSIKON IKONOGRAFIJE 2000: 231–232).

Ovan također označava žrtvovanje, što nas podsjeća na njegovo raspeće. Ovan kao žrtva ugodna Bogu potječe još iz Starog zavjeta, u kojem se opisuje kako je Bog poslao Abrahamu ovna za žrtvovanje. Tako ovan koji se spleo u trnje predstavlja Krista okrunjena trnjem i žrtvovana za spas ljudskog roda (LEKSIKON IKONOGRAFIJE 2000: 475).

Što se tiče staklenih nalaza izvan grobova, u SJ 9, pronađen je ulomak »zdelaste« čaše (24) s nedorađenim rubom oboda, kakve su bile česte u 3. i 4. st., (ISINGS 1957: form 96, 113). U SJ 20 pronađena je perla s alkicom za ovjes od crvene paste (67). Ova perla može se također datirati u kasnoantičko razdoblje.

Arhitektura

S obzirom da je istražen i manji segment starokršćanskog arhitektonskog sklopa oko kojeg se zapravo nekropola nalazila, potrebno je u najosnovnijim crtama donijeti podatke o njemu.

Prilikom istraživanja otkriven je dio južnog i dio sjevernog zida koji je prelazio u polukružnu apsidu (SJ 11). Ovi elementi pripadali su crkvenoj jednobrodnoj građevini s polukružnom izbočenom apsidom i zapravo su upotpunili otprije poznate arhitektonske ostatke. Crkveni pod bio je načinjen od žbuke (SJ 22), a u svetišnom dijelu nije pronađen pa pretpostavljamo da je tu bio povišen za jednu ili više stepenica.

Crkva je bila samo južni dio cjelokupnog kompleksa, dio kojeg su bili krstionica križnog tlocrta i cijeli niz drugih prostora namijenjenih vjerskoj službi. Sudeći prema mozaicima pronađenim u krstionici, kompleks je nastao najkasnije tijekom 6. st. (MEDER 2003: 72–73), no vjerojatnije je da su bar pojedini njegovi dijelovi nastajali i prije, a da je bio ukrašen višebojnim mozaicima u to vrijeme.

¹¹ Kao i neki drugi simboli (riba, križ, labarum itd.), i ovaj simbol potječe iz nekih starijih religija i vjerovanja, ali je svoje mjesto našao i u kršćanskoj simbolici.

16. Rad na nalazištu. (L. Bekić, J. Višnjić)

16. Work on the site. (L. Bekić, J. Višnjić)

Crkva je široka 8,3 m, apsida je izbočena za 2,9 m, a ukupna dužina crkve nije poznata s obzirom da se pročelje nalazilo izvan našeg zahvata. Za sada je istraženo 10,9 m južnog zida.

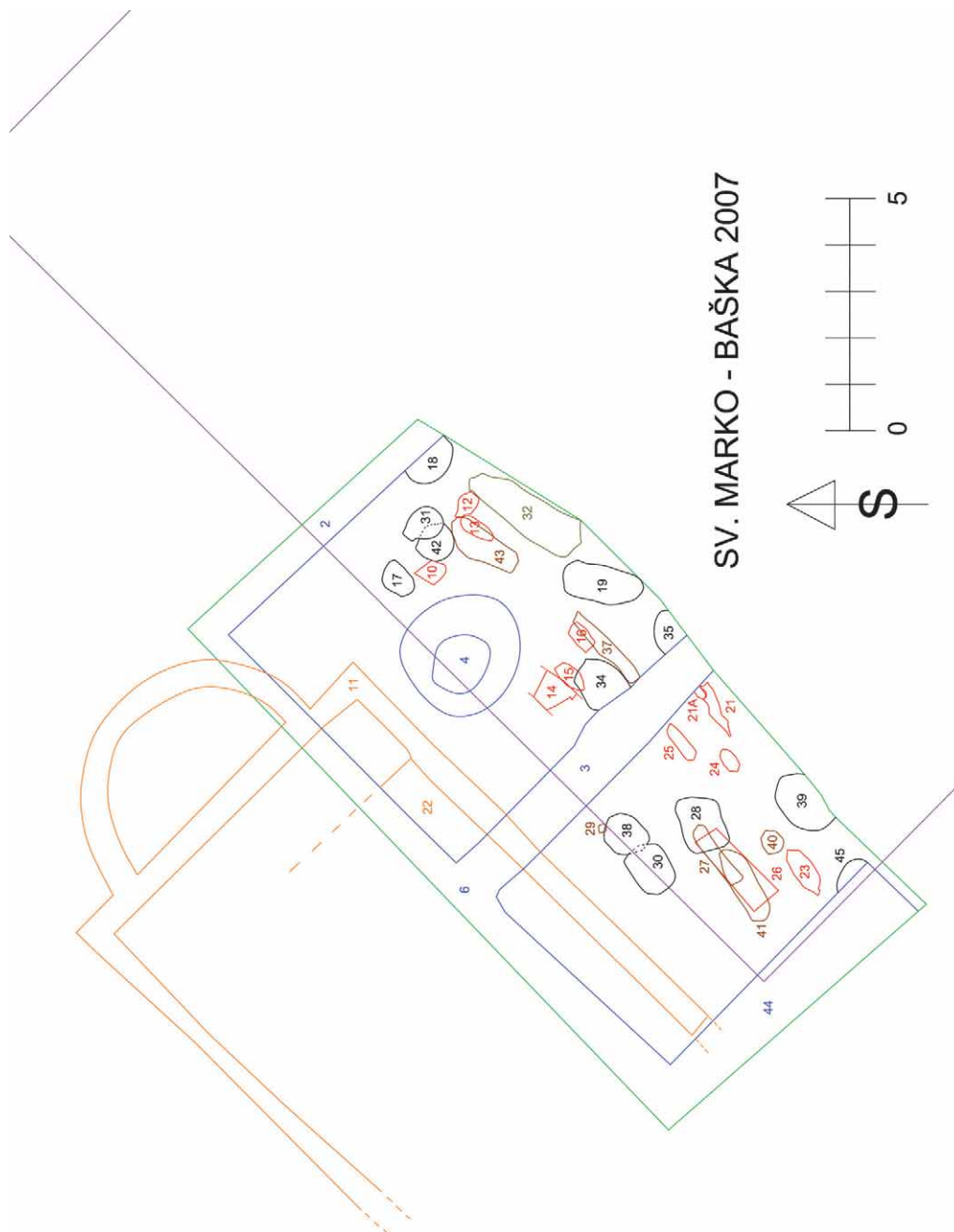
Prema pronađenim građevinskim elementima čini se kako je crkva nastala na starijoj građevini. Naime, južni zid je temeljen na starijem zidu (SJ 8) koji se nastavlja i dalje u smjeru sjeveroistoka. Vjerojatno je riječ o ranijoj antičkoj građevini oko koje se formiralo ranoantičko groblje.

Južni dio građevine, kao uostalom i istraženi dio groblja, bio je uništen gradnjom hotela *Strand* početkom 20. st. Osim uklonjenih betonskih podnica na nalazištu su uočeni istočni (SJ 2), zapadni (SJ 44), sjeverni (SJ 6) i pregradni zid (SJ 3) hotela te istovremeni upojni bunar SJ 4. Sjeverni zid je uklonjen zbog potrebe prezentacije arhitektonskih ostataka starokršćanske crkve.

ZAKLJUČAK

Na položaju južno od starokršćanskog sklopa na položaju Sv. Marko u Baški na otoku Krku, istraženo je 50 m², koji su se nalazili ispod nekadašnjeg hotela *Strand*. Tu je pronađeno 30 antičkih grobova, a očigledno duže vrijeme vršeno je pokapanje na istome mjestu, što jasno proistječe prema stratigrafiji, pogrebnim običajima, pokretnim nalazima itd.

Možemo reći kako su najraniji grobovi iz razdoblja od početka 2. st. do u 3. stoljeće, što se jasno očituje prema grobnim prilozima. Svakako je zanimljiva dvojakost pogrebnog običaja u to doba, kada se izmjenjivao običaj paljenja pokojnika i polaganja kostiju i priloga u običnu rupu u zemlji s kosturnim ukopima u običnoj raci s jednakim prilozima. Na primjeru grobova SJ 41, 27 i 28

Tloris istraženog prostora (R. Čimin) – **Zeleno** – područje obuhvaćeno ovim istraživanjem; **Ljubičasto** – položaj buduće zgrade; **Plavo** – masivni betonski temelji i upojni bunar bivše zgrade *Strand-a*; **Narančasto** – starokršćanska crkva; **Crno** – paljevinski grobovi; **Smeđe** – kosturni grobovi; **Crveno** – grobovi u amforama i pod tegulama; **Maslinasto zeleno** – *ustrinum*?

Ground plan of the researched area. (R. Čimin) – **Green** – the area covered by this research; **Purple** – position of future building; **Blue** – massive concrete foundations and drainage well of the former building, The Strand; **Orange** – Early Christian church; **Black** – cremation graves; **Brown** – skeletal graves; **Red** – graves in amphorae and under tegulae; **Olive green** – *ustrinum*?

to je najrazvidnije. Prvo je ukopan kosturni grob SJ 41 s priložima, zatim iznad njega paljevinski SJ 28 s priložima te kroz njega kosturni SJ 27 bez priloga, a iznad svega dvojni grob SJ 26, pod tegulama.¹²

Među grobnim priložima najčešći su skupovi koji se sastoje od jedne rebraste čaše ili vrčića, tanjura te uljanice. Rebraste čaše i vrčići vjerojatno su kopije egejskog posuđa te datiraju u 2. i 3. st. Tanjuri i zdjele uglavnom pripadaju raznim sjevernoafričkim tipovima iz 2. i 3. st. Uljanice su tipa firma, s oznakama CRESCE / S i VIBIANI, a na nekima su sačuvani ostaci željezne žice koja je služila za umetanje fitilja. U više grobova pronađeni su čavli i klinovi s tragovima ugljeniziranog drva, što upućuje na to da su se na posmrtnim lomačama korištene stare drvene grede.

Najkasniji grobovi su oni u amforama i pod tegulama koje se mogu datirati u kasnoantičko razdoblje 4–5. st. To je ujedno i vrijeme kada su ovakvi pogrebni običaji i vršeni, ali o tome nam svjedoči i većina pokretnih nalaza. Amfore pripadaju sjevernoafričkim tipovima, porijeklom uglavnom iz današnjeg Tunisa. Među grobnim priložima pronađena je staklena čaša, brončana narukvica te razne perle od staklene paste. Zanimljiv nalaz je mala brončana figurica ovna, koje se može dovesti u vezu s kršćanskom simbolikom.

S obzirom na sve predočeno, mogli bismo zaključiti kako postoji neprekidnost u tradiciji pokapanja na ovom groblju. Naime, dio ranijih grobova mogao bi se datirati u 3. st., a kasniji grobovi datiraju već od početka 4. st. Također, razvidno je da su pokojnici ukopavani na istome mjestu, što svjedoči o svijesti o groblju, neovisno o vjerskim ili civilizacijskim promjenama.

Čini se kako su u oba groblja pokapani ljudi slabijeg imovinskog stanja, jer u potpunosti nedostaju raskošniji prilozima, a antropološkom analizom je ustanovljeno kako su neki među njima patili od posljedica nehranjenosti i teškog fizičkog rada. S obzirom na veliku sličnost pogrebnih običaja sa grobljem u Biljanima kod Zadra, moglo bi se predmijevati kako su na oba bili pokapani pripadnici slabijeg, domorodačkog staleža, u oba slučaja liburnskog porijekla.

Neodgovoreno pitanje jest to zašto nema više nalaza koji bi se mogli povezati s razdobljem 5. i 6. st., u koje se, na osnovi arhitektonskih ostataka uglavnom datira ovaj ranokršćanski crkveni kompleks? Moguće je da se od tada počelo ukapati na nekom drugom mjestu ili da je ovaj istražen uzorak (oko 36 m²) premali da se na njemu prikupe svi relevantni nalazi.

LITERATURA

ATLANTE I – *Atlante delle forme ceramiche I. Ceramica fine romana nel bacino Mediterraneo (Medio e tardo impero)*. Roma, 1981.

ATLANTE II – *Atlante delle forme ceramiche II. Ceramica fine romana nel bacino Mediterraneo (Tardo ellenismo e primo impero)*. Roma, 1985.

BEKIĆ, L. – J. VIŠNJIĆ 2007 – *Izvešće o zaštitnim arheološkim iskopavanjima nalazišta Baška – Sv.Marko*. Stručno izvješće. Zagreb, 2007.

BEKIĆ, L., 2009 – Gruba antička keramika. U: *Tarsatički Principij – kasnoantičko vojno zapovjedništvo*. Rijeka, 2009. 99–120.

12 Kad je ovaj članak već predan u tisak, stigli su rezultati c-14 datacije iz *Laibniz-labor*-a u Kielu, koje smo čekali duže od godinu dana. To su analize uzoraka KIA-35441 iz paljevinskog groba SJ31 sa BP datumom 1836±25 te uzorak iz groba SJ30, KIA-35440, s izmjerenom starosti BP 1780±26. Kalibracijom »sirovih« datuma, grob SJ

31 može se datirati u drugu polovinu 2.st. (calAD 175±36), a grob SJ 30 u sredinu 3.st. (calAD 250±54). Ovo potvrđuje opću dataciju paljevinskog groblja koja je u članku navedena, a potvrđuje i dvojakost pogrebnog običaja, kosturnog i paljevinskog pokapanja, kroz duže vrijeme.

- BERNHARD, A. 2002 – *Antiker Gold-, Silber-, Bronzeschmuck der Kelten, Römer und Byzantiner*. Deutschlandsberg, 2002.
- BLEČIĆ, M. 2001 – Prilog poznavanju antičke Tarsatike. Riassunto: Un appunto di conoscenza di Tarsatica antica. *VAMZ*, 3.s., 34/2001: 65–122.
- BONIFAY, M. 2004 – Études sur la céramique romaine tardive d’Afrique. *BAR, International Series*, 1301, 2004.
- CAMBI, N. 1989 – Anfore romane in Dalmazia. *Amphores romaines et histories économique: dix ans de richèrché (Actes colloque Sienne)*. Roma, 1989: 312–337.
- CARVALE, A. – I. TOFFOLETTI 1997 – *Anfore antiche. Conoscerle e identificarle*. Formello, 1997.
- FADIĆ, I. 1989 – Antička nekropola u Biljanima donjim kod Zadra. Summary: An ancient necropolis in Biljane Donje near Zadar. *Diadora*, 11/1989: 223–254.
- GIRARDI-JURKIĆ, V. – K. DŽIN 2003 – Sjaj antičkih nekropola Istre. *MonKatPula*, 13, 2003.
- GLICKSMAN, K. 2005 – Internal and External Trade in the Roman Province of Dalmatia, *OpA*, 29/2005: 189–230.
- ILAKOVAC, B. 1968 – Keramika iz antičkog broda potonulog kod Paklenih otoka. (Riassunto:) Ceramica dell’antica nave affondata nei pressi delle Isole Infernali (Pakleni otoci). *Diadora*, 4/1968: 183–202.
- ISINGS, C. 1957 – *Roman Glass from dated finds*. Groningen – Djakarta, 1957.
- ISTENIČ, J. 1988 – Kuhinjsko posuđe egejskih tipova na nalazištu Rodik – nekropola Pod Jezerom. Summary: Aegean type cooking pottery from the Rodik – Pod Jezerom cemetery. *Diadora* 10, 1988. 99–110.
- ISTENIČ, J. – G. SCHNEIDER 2000 – Aegean cooking ware in the eastern Adriatic, *Rei Cretariae Romanae Favtorvm Acta* 36, Abingdon, 2000.
- ISTENIČ, J. – M. DASZKIEWICZ – G. SCHNEIDER 2003 – Local production of the pottery and clay lamps at Emona (Italia, Regio X), *RCRFCActa*, 38, 2003.
- IVANYI, D. 1935 – *Die Pannonischen Lampen*. Budapest, 1935.
- JURIŠIĆ, M. 2000 – Ancient Shipwrecks of the Adriatic, maritime transport during the first and second centuries AD. *BAR International Series*, 828, 2000.
- KNIFIC, T. – I. MURGELJ 1996 – Železni zvonci v Sloveniji. *Traditiones* (Ljubljana), 25, 1996: 45–68.
- KNIFIC, T. 2006 – Železni zvonci iz Kamniško-Savinjskih Alp. Tone CEVC (ur.). *Človek v Alpah*. Ljubljana, 2006. 138–149.
- LEKSIKON IKONOLOGIJE, liturgije i simbolike zapadnog kršćanstva*. (Ur. A. BADURINA). Zagreb, 2000.
- MALETIĆ, A. – M. MUSTAČEK 2008 – *Izvešće o provedenim konzervatorsko-restauratorskim radovima na metalnim arheološkim nalazima s nalazišta Baška-Sv. Marko*. Stručno izvješće. Zadar, 2008.
- MENZEL, H. 1954 – *Antike Lampen im Römisch-Germanischen Zentralmuseum zu Mainz*. Mainz, 1954.
- MATIJAŠIĆ, R. 1987 – Vecchi e nuovi rinvenimenti di tegole con bollo di fabbrica in Istria (Istria meridionale), *Aves* 38/1987: 161–192.
- MATIJAŠIĆ, R. 1991 – *Campus Martius*. Pula, 1991.
- MEDER, J. 2003 – *Podni mozaici u Hrvatskoj od 1. do 6. st.* Zagreb, 2003.

- MIGOTTI, B. 2007 – Rimska *bullae* u Panoniji. Summary: Roman *bullae* in Pannonia. VAMZ, 40/2007: 187–219.
- NOVAK, N. 2003 – *Izveštaj sa zaštitnih istraživanja u Baškoj na lokaciji kapelice sv. Marka*. Stručno izvješće, 2003.
- NOVAK, N. 2003 – *Prezentacija istočnog dijela arheološkog lokaliteta sv. Marko u Baški na otoku Krku*. Stručno izvješće. Kostrena, 2003.
- PEACOCK D. P. S. – D. F. WILLIAMS 1986 – *Amphorae and the Roman economy*. New York, 1986.
- PERCAN, T., 2009 – Antička fina keramika. U: *Tarsatički Principij – kasnoantičko vojno zapovjedništvo*. Rijeka, 2009. 69–98.
- PETKOVIĆ, S. 1995 – *Rimski predmeti od kosti i roga sa teritorije Gornje Mezije*. Beograd, 1995.
- PETRU, S. 1972 – *Emonske nekropole*. Ljubljana, 1972.
- PLESNIČAR-GEC, LJ. 1977 – *Keramika emonskih nekropol*. Ljubljana, 1977.
- PLESNIČAR-GEC, LJ. 1983 – *Starokršćanski center v Emoni*. Ljubljana, 1983.
- RIZNER, M. – L. BEKIĆ – J. VIŠNJIĆ – M. VUKOVIĆ-BIRUŠ 2008 – *Sv. Marko – Baška, zaštitna arheološka istraživanja 2007.g.* Katalog izložbe. Rijeka, 2008.
- ŠLAUS, M. – M. NOVAK, 2008 – *Rezultati antropološke analize ljudskog osteološkog materijala s nalazišta Baška – Sv. Marko*. Stručno izvješće. Zagreb, 2008.
- ŠTILINOVIĆ, A – T. TRBOJEVIĆ-VUKIČEVIĆ 2008 – *Arheozoološka analiza životinjskog osteološkog materijala s arheološkog lokaliteta Baška – Sv. Marko*. Stručno izvješće. Zagreb, 2008.
- TASSAUX, F. 2004 – Les relations entre la région nord – Adriatique et l’Afrique dans l’antiquité. *HistAnt*, 12/2004: 25–38.
- TOPIĆ, M. 2002 – Stolno posuđe i glinene svjetiljke iz Augusteuma Narone. (Tableware and clay lamps from Augusteum – Narona. Narona IV). *VAHD*, 95/ 2002: 183–344.
- TOPIĆ, M. 2003 – Posuđe za svakodnevnu uporabu grublje izradbe, amfore, terakote i kultne posude iz Augusteuma Narone. (Coarse ware, amphorae, terracotta and cult vessels from the Augusteum at Narona. Narona VIII). *VAHD*, 96/ 2003: 303–515.
- TUŠEK, I. 2004 – Rimska grobišta u Petovionu. U: LAZAR, I. (Ur.) *Rimljani, steklo, glina, kamen*. Celje, 2004: 116–123.
- VIŠNJIĆ, J., 2009 A – Amfore. U: *Tarsatički Principij – kasnoantičko vojno zapovjedništvo*. Rijeka, 2009. 121–152.
- VIŠNJIĆ, J., 2009 B – Antički metalni nalazi. U: *Tarsatički Principij – kasnoantičko vojno zapovjedništvo*. Rijeka, 2009. 153–182.
- VUKOVIĆ-BIRUŠ, M. 2008 – *Izvešće i dokumentacija o provedenim konzervatorsko-restauratorskim radovima na keramičkim arheološkim nalazima s lokaliteta Baška-Sv. Marko*. Stručno izvješće. Zagreb, 2008.
- WIEWEGH, Z. 2001 – Metalne narukvice iz Antičke zbirke Gradskog muzeja Sisak. *GodGMS*, 2/2001: 13–36.
- ŽIŽEK, I. 2004 – Katalog predmeta. U: LAZAR, I. (Ur.) *Rimljani, steklo, glina, kamen*. Celje, 2004: 124–144.

SUMMARY

SOUTHERN PART OF THE ROMAN NECROPOLIS ON THE SV.MARKO – BAŠKA SITE

The article describes the results of research on fifty square metres that used to be under the former Strand Hotel on the site south of the Early Christian complex at the Sv. Marko site in Baška on the island of Krk. Thirty graves from Roman times were found there, and stratigraphy, funeral customs, movable finds and the like show that the site was used as a burial place for a long time.

The oldest graves are from the early second and into the third century, as the grave goods clearly show. At that time funeral customs had a double nature, which is interesting. Cremation and laying the bones and grave goods in an ordinary hole in the earth alternated with skeletal inhumation in an ordinary grave with the same kind of goods. This is most obvious on the graves SJ 41, 27 and 28. The skeletal grave SJ 41 with grave goods was made first, above it the cremation grave SJ 28 with goods, through this the skeletal grave SJ 27 without goods, and above them all the double grave SJ 26 under tegulae.

The usual grave goods are groups of objects consisting of one ribbed mug or jug, a plate and an oil lamp. The ribbed mugs and jugs were probably copies of Aegean tableware and date from the second and third centuries. The small plates and dishes usually belong to various north African types from the second and third centuries. The oil lamps are of the *firma* type with the inscriptions CRESCERE / S and VIBIANI, and on some the remains of an iron wire that served to insert the wick have been preserved. Nails and spikes with traces of carbonised wood were found in several graves, which indicates that the cremation pyres included old wooden beams.

The latest graves are in amphorae and under tegulae and date from the late-Roman period in the fourth- and fifth centuries. The funeral customs of that time correspond with this kind of grave, and so do most of the movable finds. The amphorae are of north African type, mostly made in what is today Tunisia. The grave goods include a glass tumbler, a bronze bracelet and various beads made of glass paste. An interesting find is a small bronze figurine of a ram, which can be connected with Christian symbolism.

All that has been said suggests that the tradition of burying the dead in this graveyard was unbroken. Some of the earlier graves date from the third century and the later graves date from the early fourth century. People continued to be buried on the same site, which shows that there was a consciousness about this being a graveyard regardless of changes in religion or civilisation.

It seems that both the graveyards were for people of modest means because no rich grave goods at all were found and anthropological analysis shows that some of the deceased suffered from the effects of malnutrition and hard labour. Considering the great similarity of the funeral customs here and in the Biljani graveyard near Zadar, they were probably both reserved for members of the poorer native classes, in both cases of Liburnian origin.

There is no answer to why there are not more finds from the fifth and sixth centuries, from which this Early Christian church complex has mostly been dated on the grounds of architectural remains. It is possible that the graveyard moved somewhere else at that time, or that the researched area (about 36 m²) was too small to make all the relevant finds.

Rukopis primljen: 11.XII.2008.
Rukopis prihvaćen: 20.XII.2008.

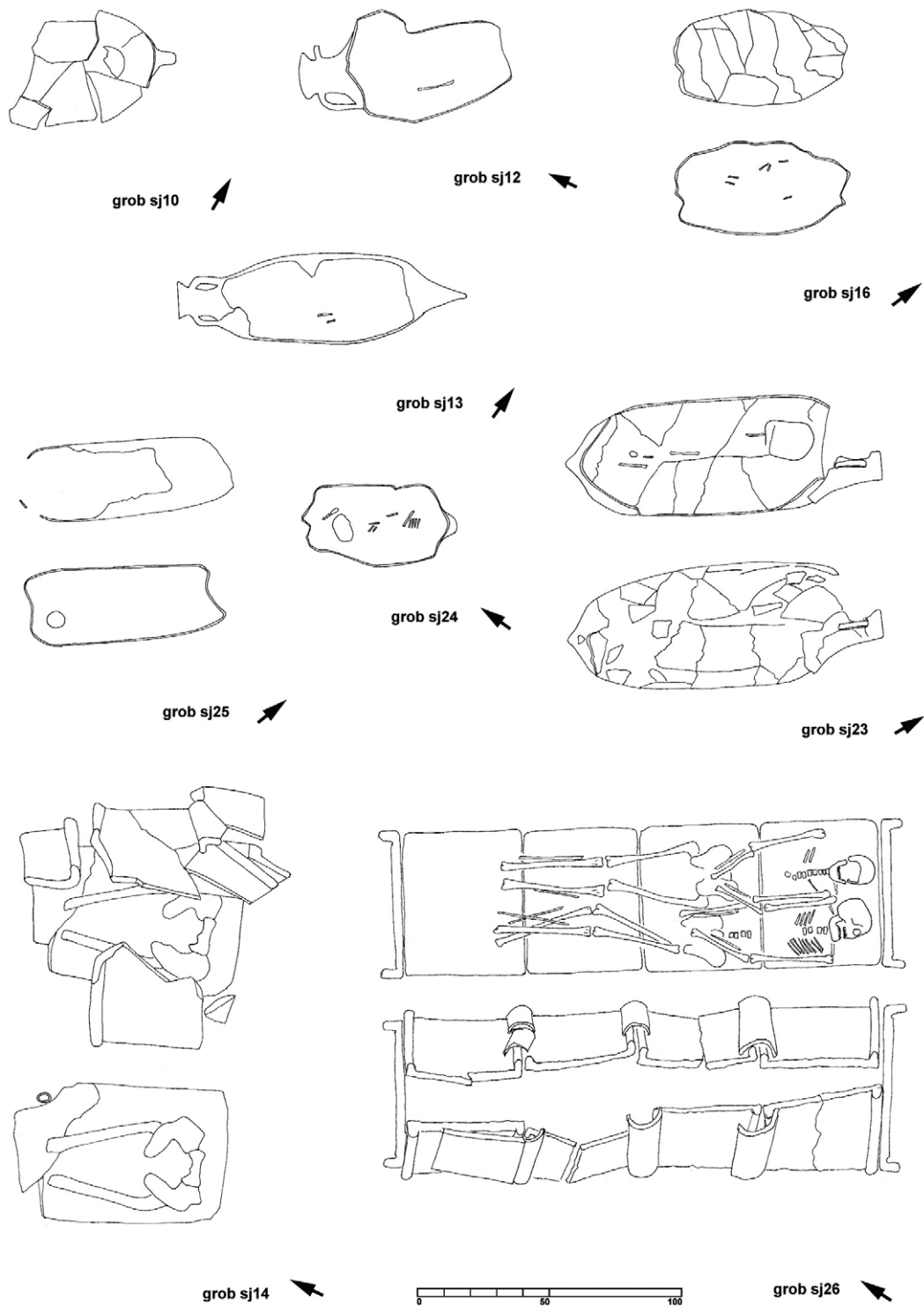

Tabla 1. Grobovi kasnoantičke faze (J. Višnjic)
 Table 1. Graves from the late-Roman phase. (J. Višnjic)

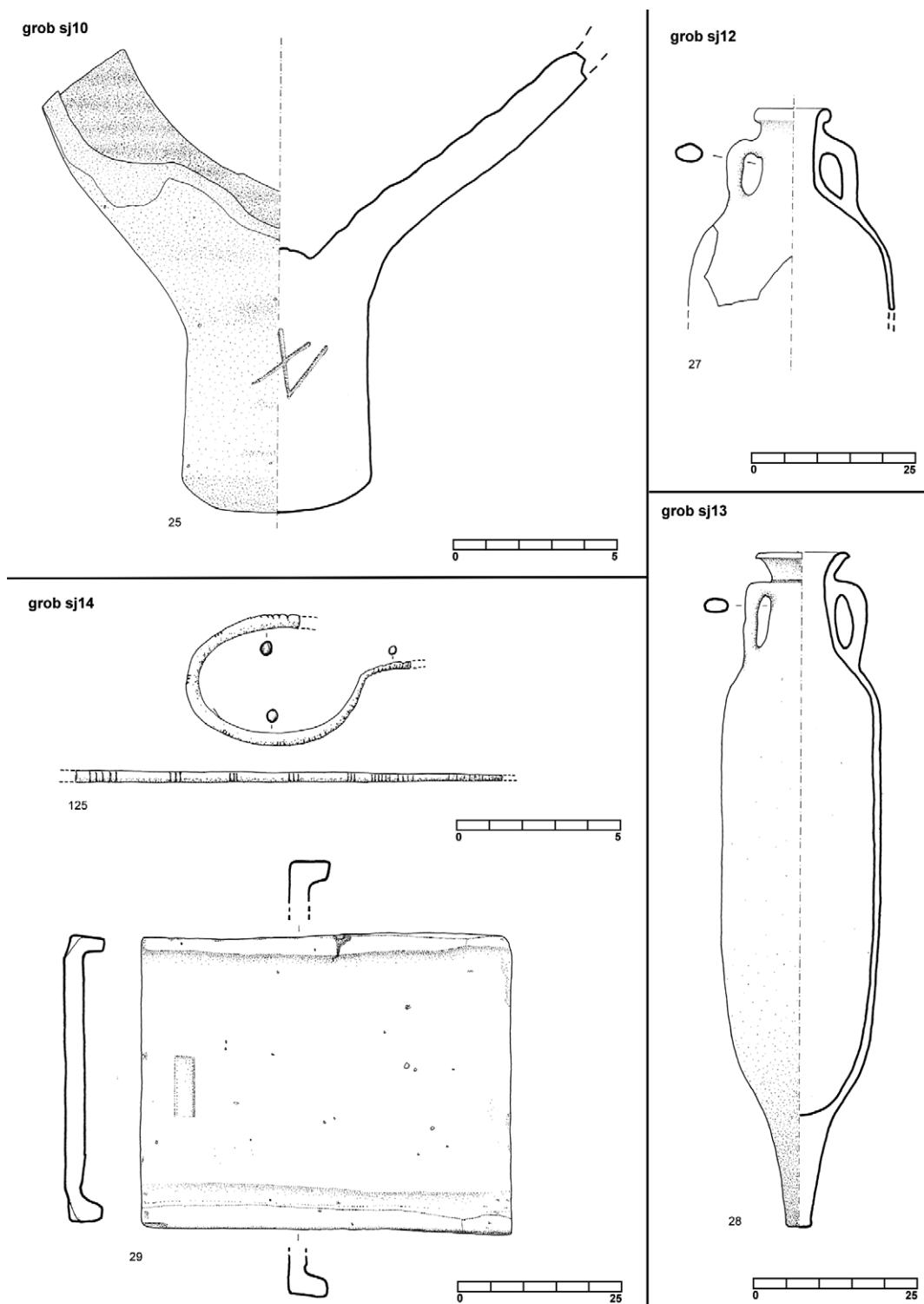

Tabla 2. Nalazi iz grobova kasnoantičke faze (M. Krmpotić, L. Bekić)
 Table 2. Finds from graves from the late-Roman phase. (M. Krmpotić, L. Bekić)

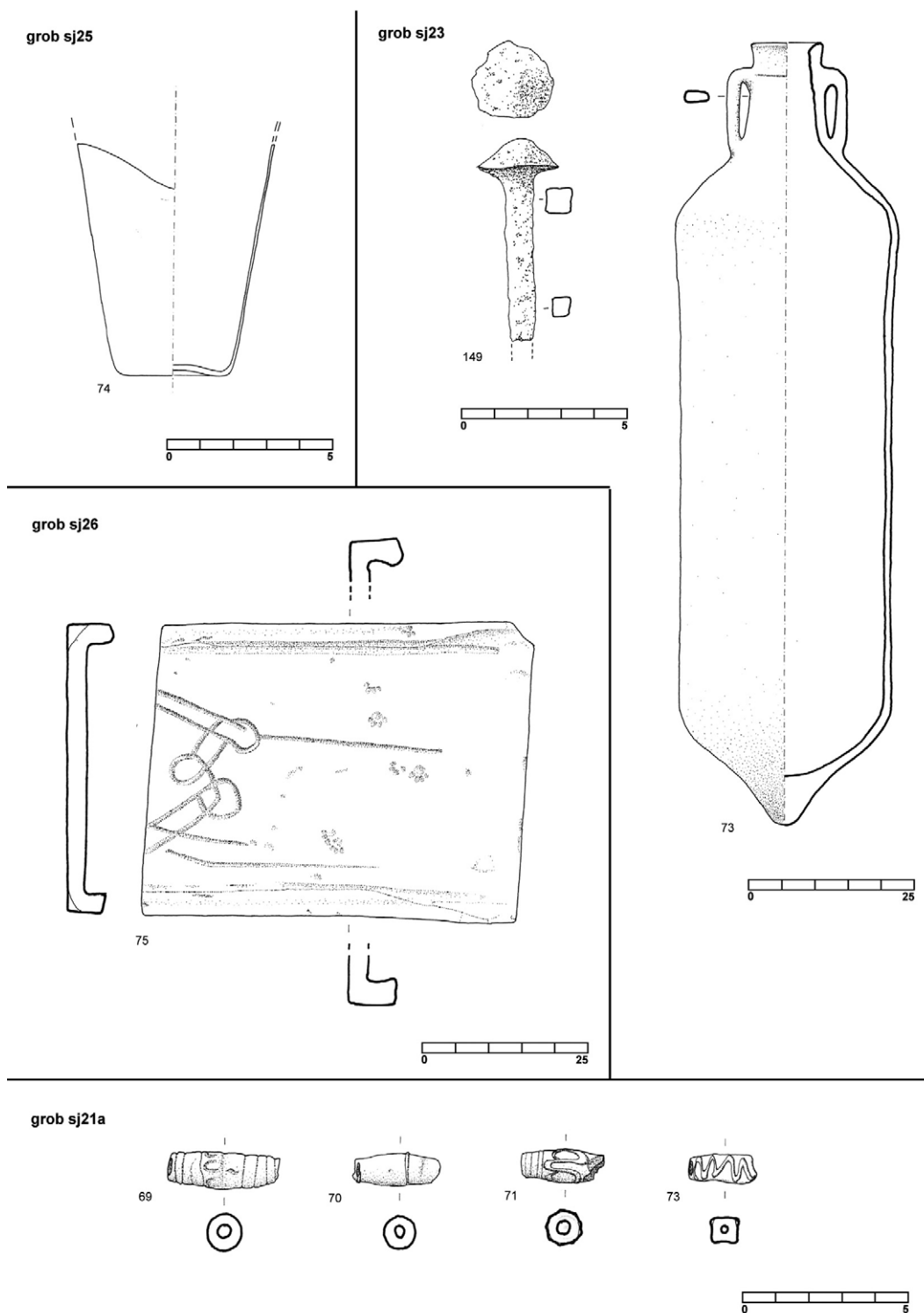

Tabla 3. Nalazi iz grobova kasnoantičke faze (M. Krmpotić, L. Bekić)
 Table 3. Finds from graves from the late-Roman phase. (M. Krmpotić, L. Bekić)

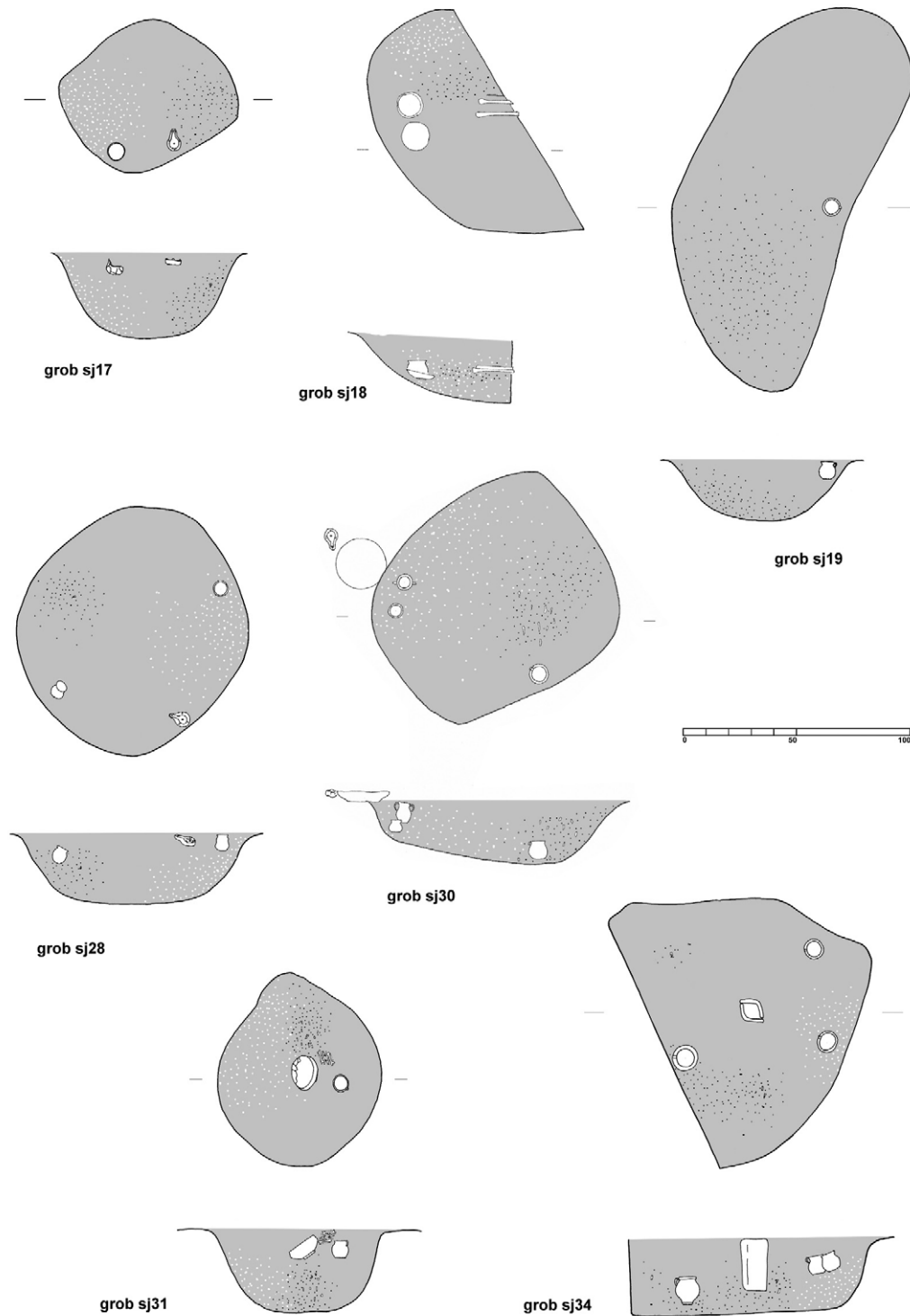

Tabla 4. Grobovi ranoantičke faze (J. Višnjić)
 Table 4. Graves from the early-Roman phase. (J. Višnjić)

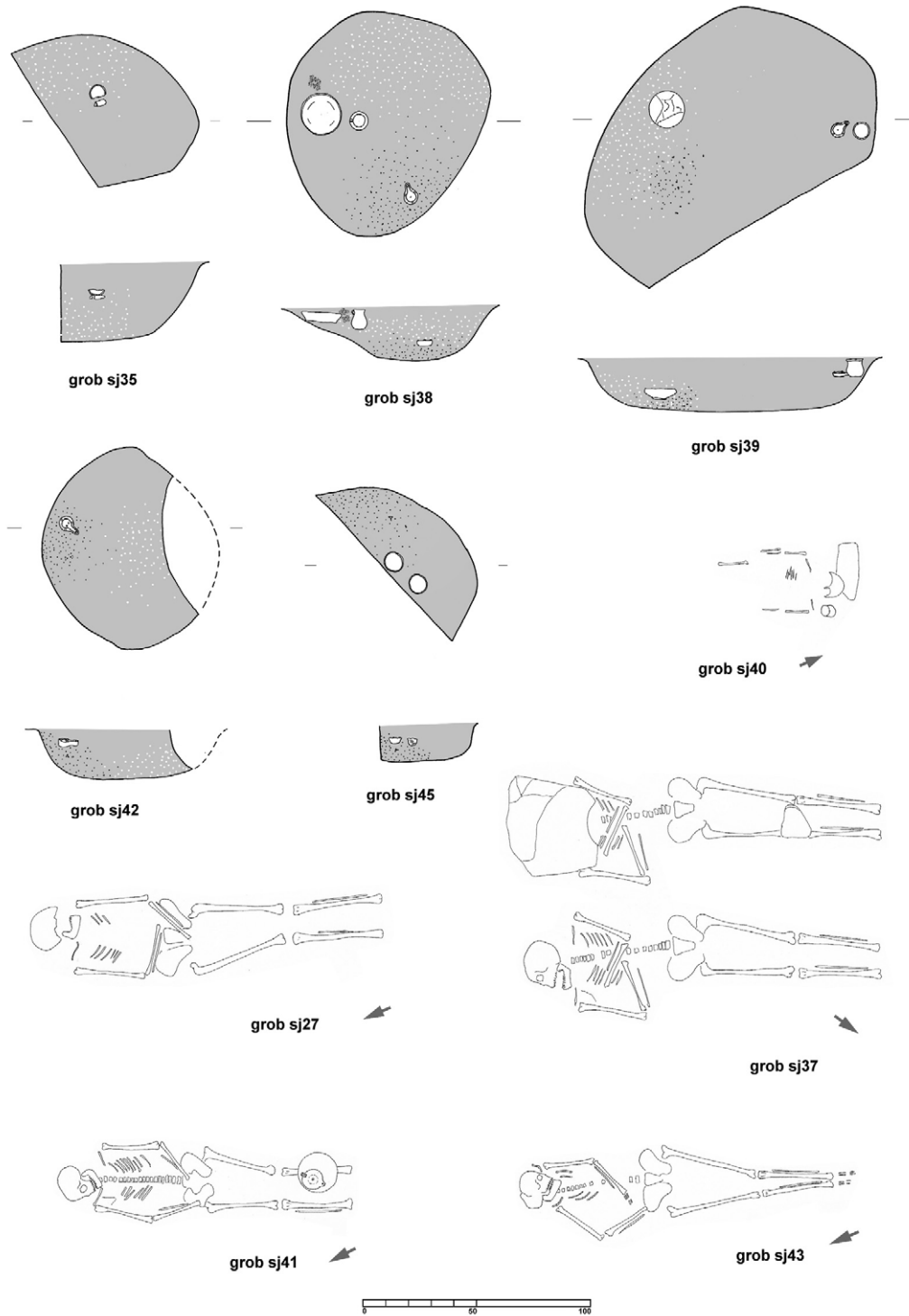

Tabla 5. Grobovi ranoantičke faze (J. Višnjić)
 Table 5. Graves from the early-Roman phase. (J. Višnjić)

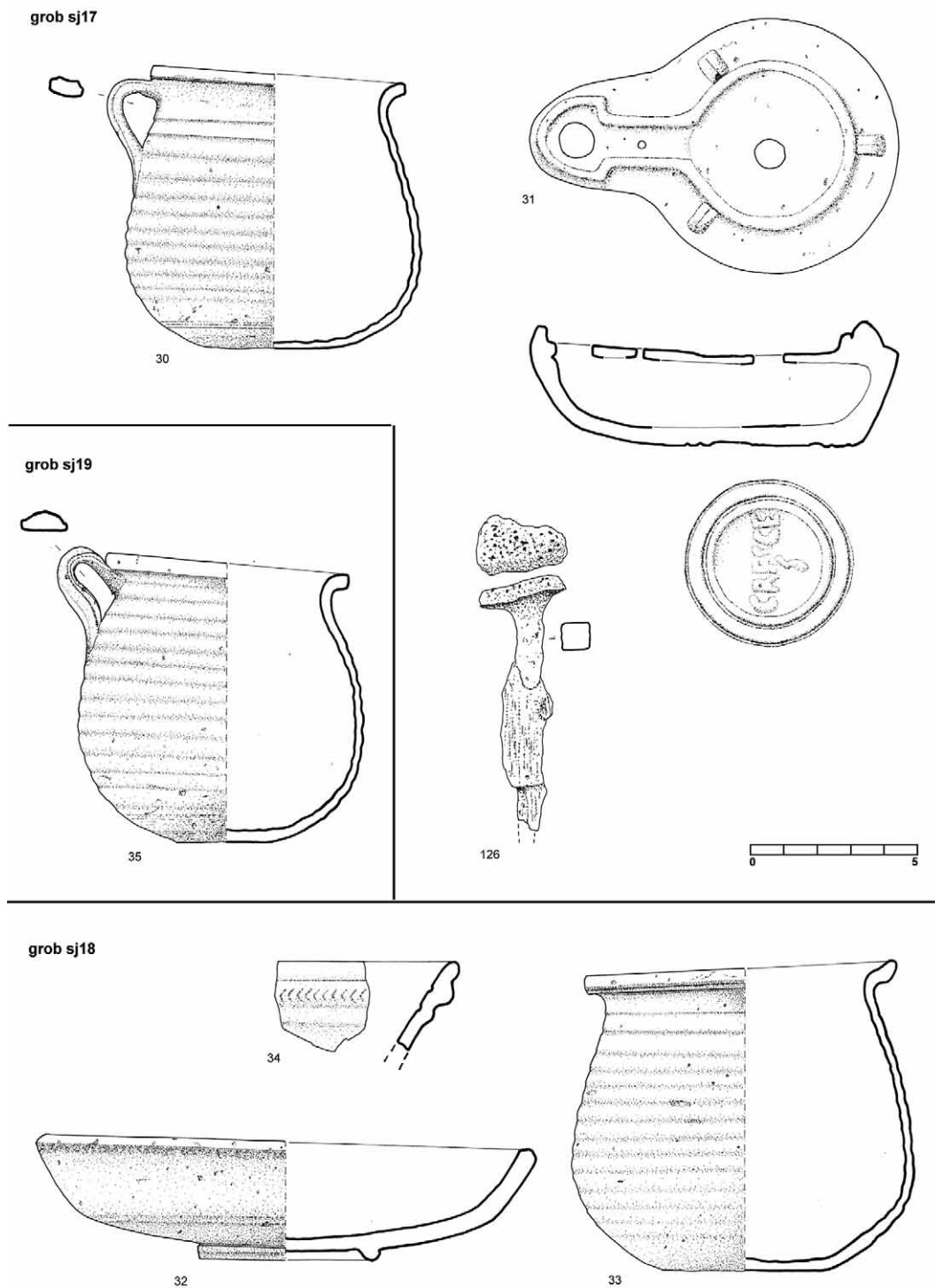

Tabla 6. Nalazi iz grobova ranoantičke faze (M. Krmpotić, L. Bekić)

Table 6. Finds from graves from the early-Roman phase. (M. Krmpotić, L. Bekić)

grob sj30

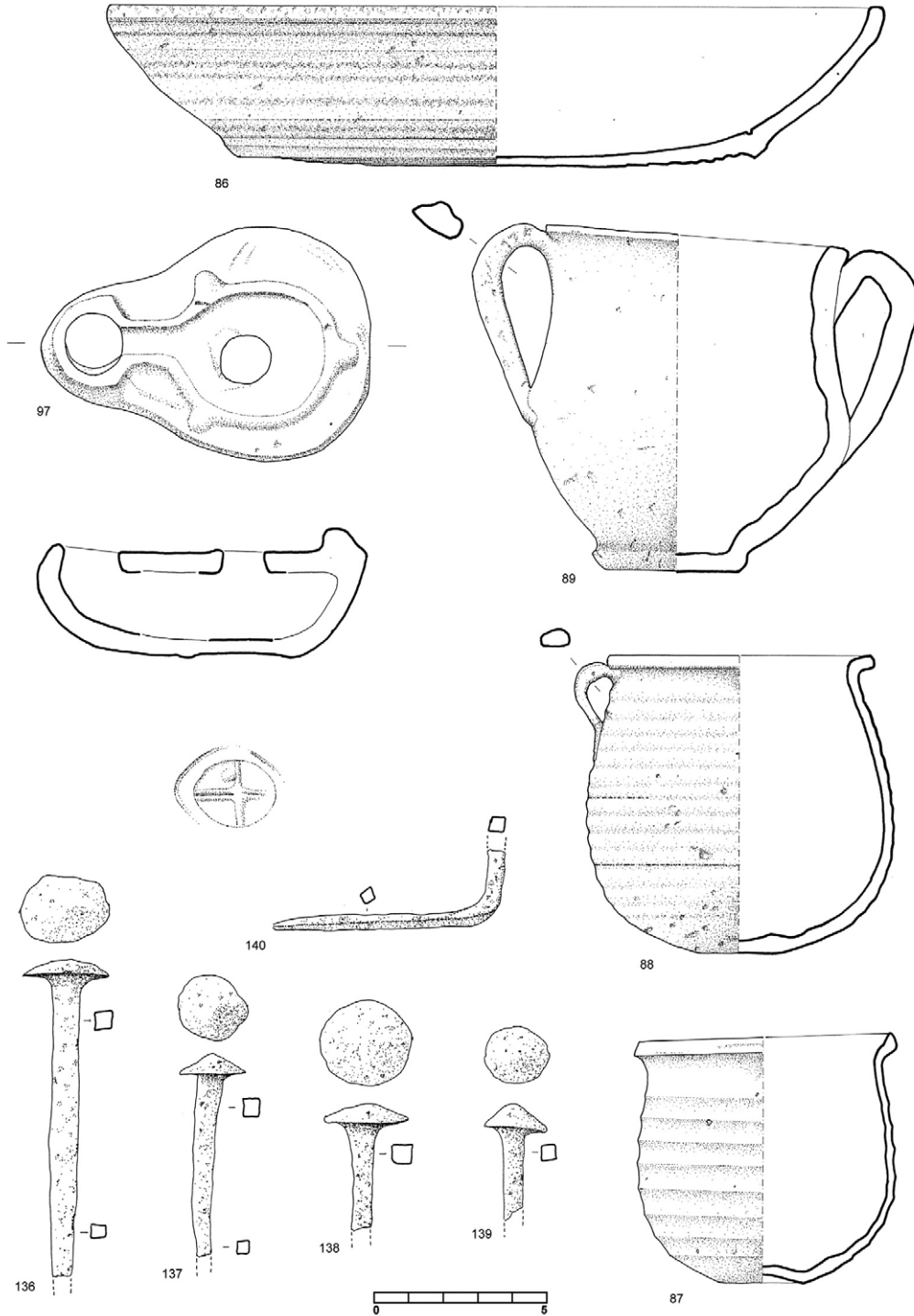
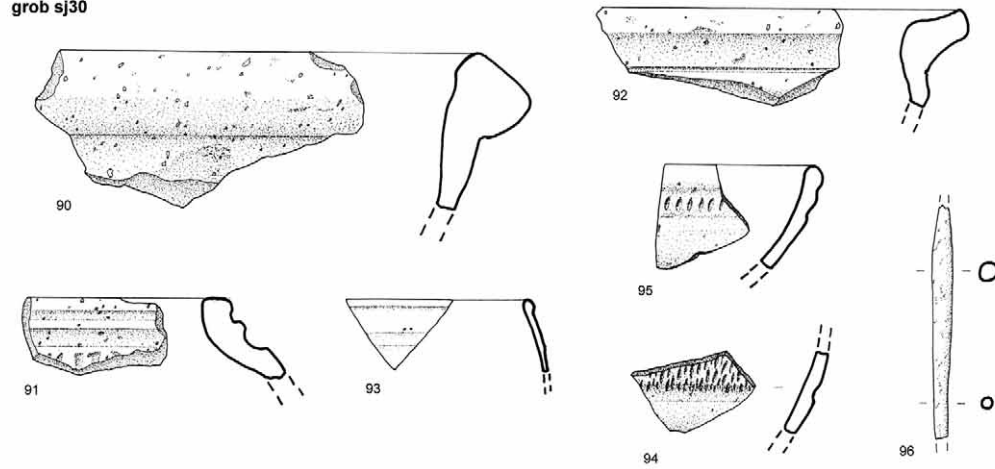

Tabla 7. Nalazi iz grobova ranoantičke faze (M. Krmpotić, L. Bekić)

Table 7. Finds from graves from the early-Roman phase. (M. Krmpotić, L. Bekić)

grob sj30

grob sj28

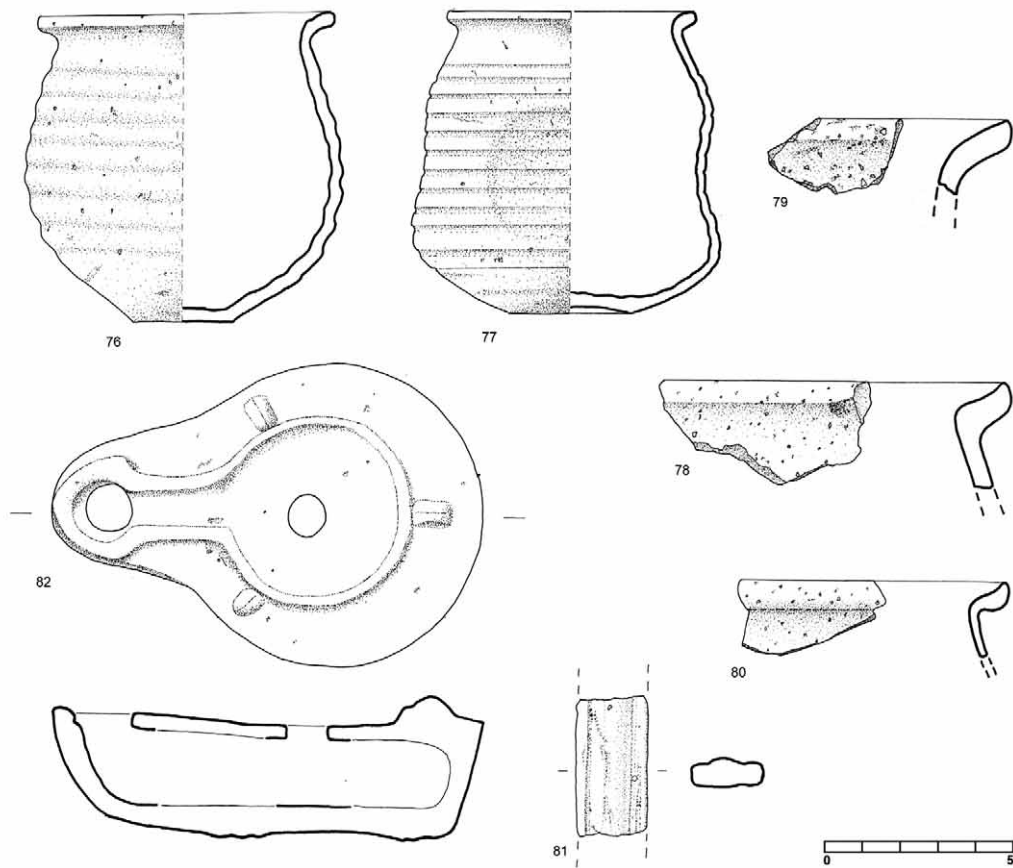

Tabla 8. Nalazi iz grobova ranoantičke faze (M. Krmpotić)
 Table 8. Finds from graves from the early-Roman phase. (M. Krmpotić)

grob sj31

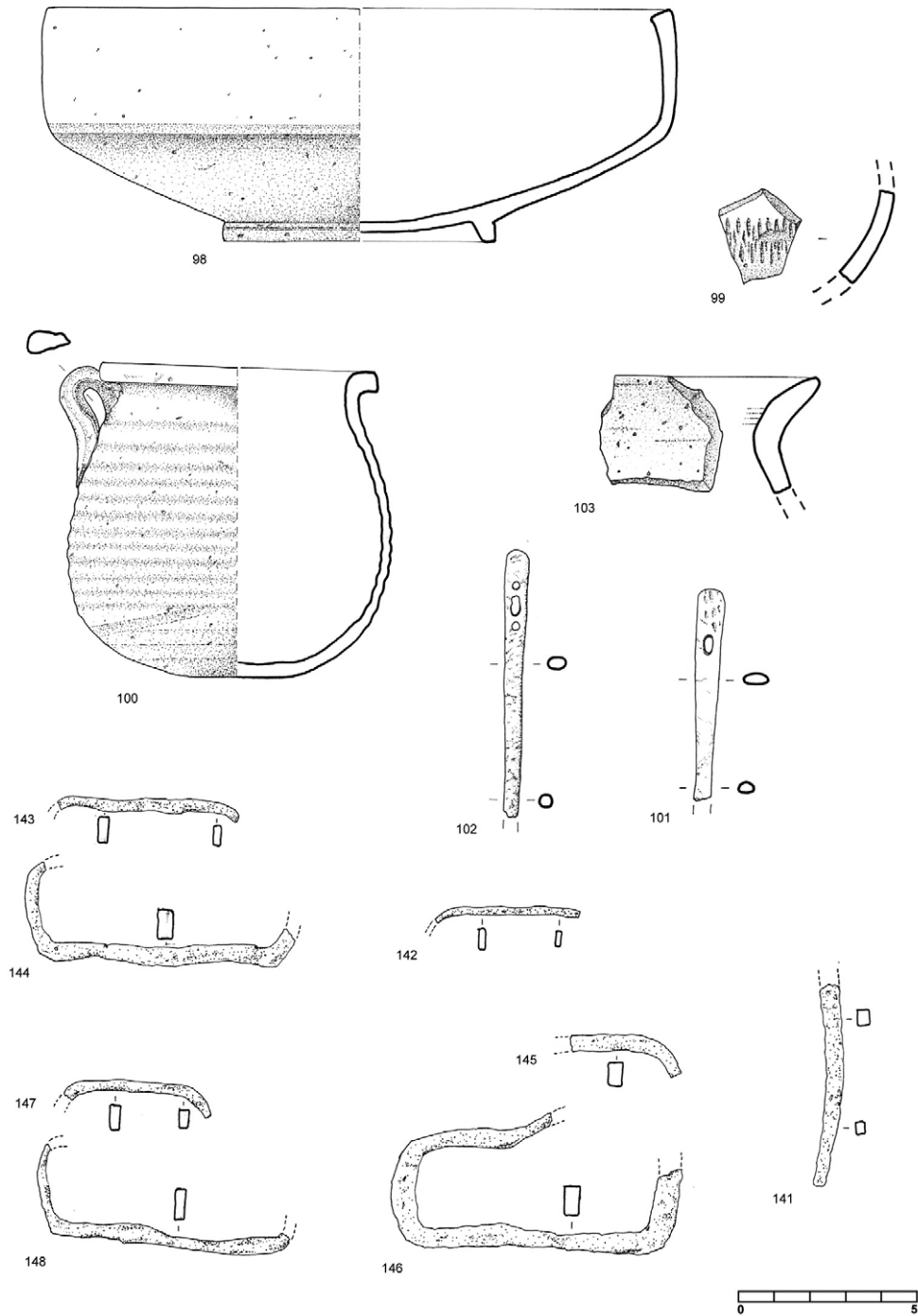

Tabla 9. Nalazi iz grobova ranoantičke faze (M. Krmpotić, L. Bekić)

Table 9. Finds from graves from the early-Roman phase. (M. Krmpotić, L. Bekić)

grob sj34

grob sj35

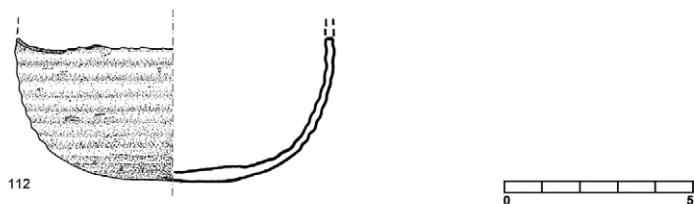
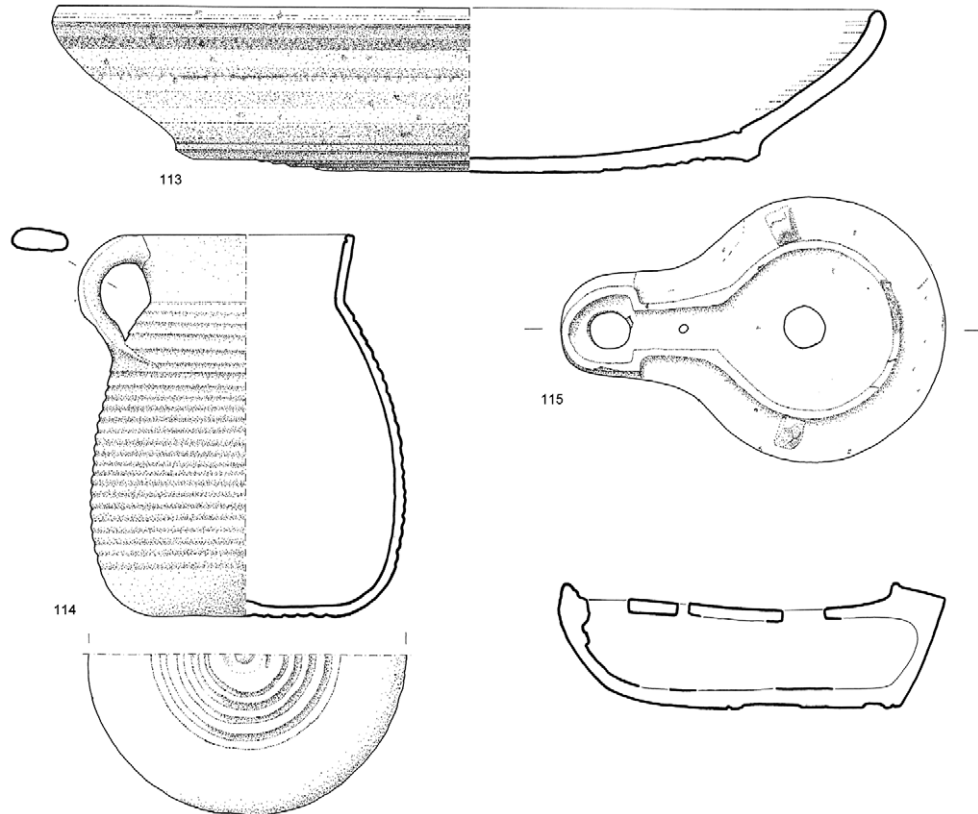

Tabla 10. Nalazi iz grobova ranoantičke faze (M. Krmpotić, L. Bekić)
 Table 10. Finds from graves from the early-Roman phase. (M. Krmpotić, L. Bekić)

grob sj38

grob sj45

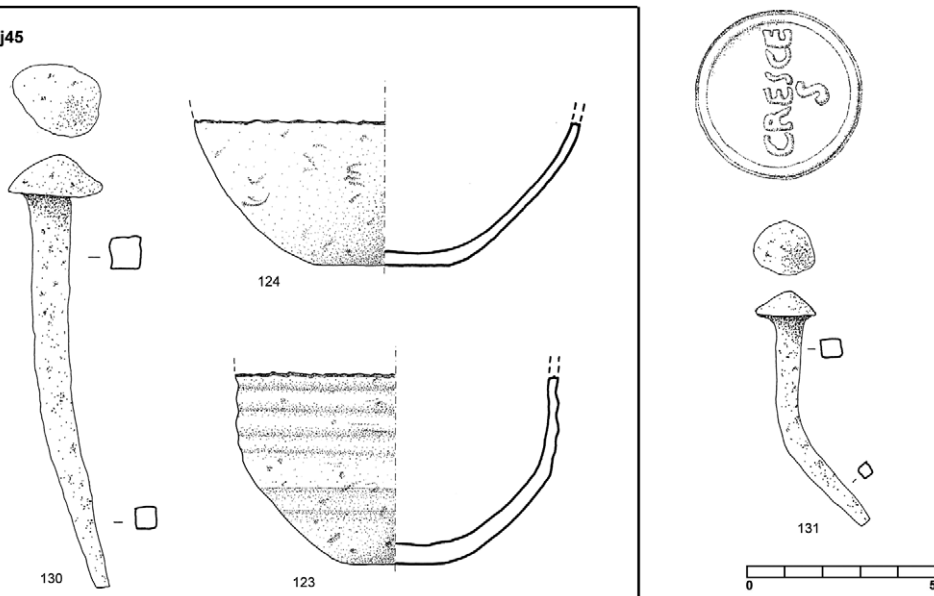
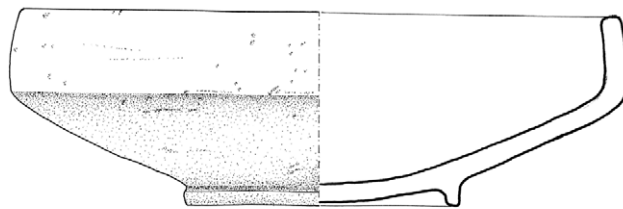

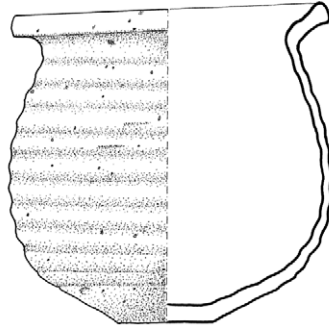
Tabla 11. Nalazi iz grobova ranoantičke faze (M. Krmpotić, L. Bekić)

Table 11. Finds from graves from the early-Roman phase. (M. Krmpotić, L. Bekić)

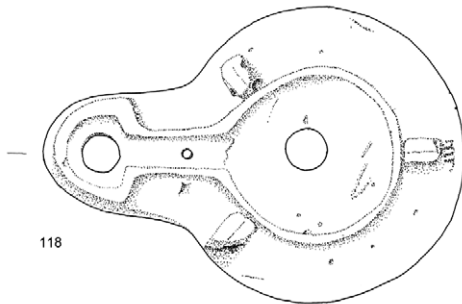
grob sj39

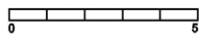
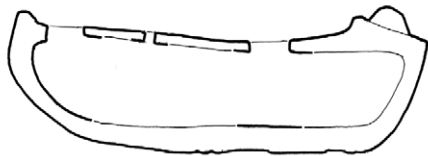
116

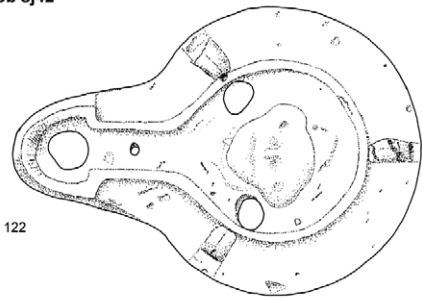
117

118

grob sj42

122

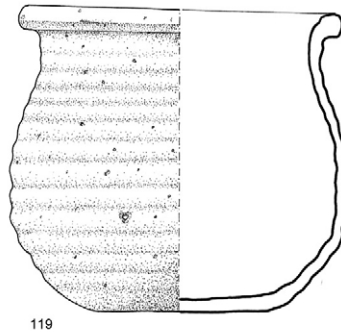

129

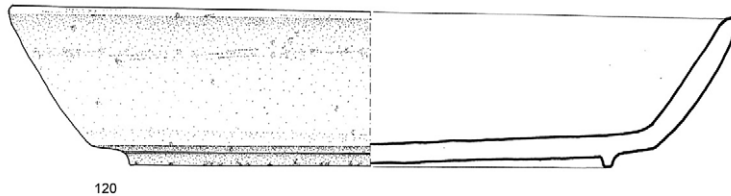
Tabla 12. Nalazi iz grobova ranoantičke faze (M. Krmpotić, L. Bekić)
 Table 12. Finds from graves from the early-Roman phase. (M. Krmpotić, L. Bekić)

grob sj40

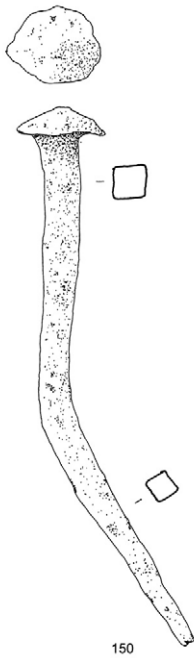

119

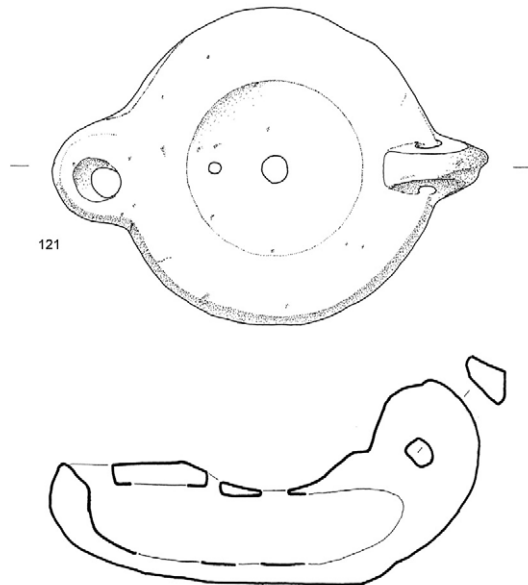
grob sj41

120

150

121

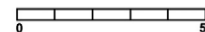

Tabla 13. Nalazi iz grobova ranoantičke faze (M. Krmpotić, L. Bekić)
 Table 13. Finds from graves from the early-Roman phase. (M. Krmpotić, L. Bekić)

sloj sj9

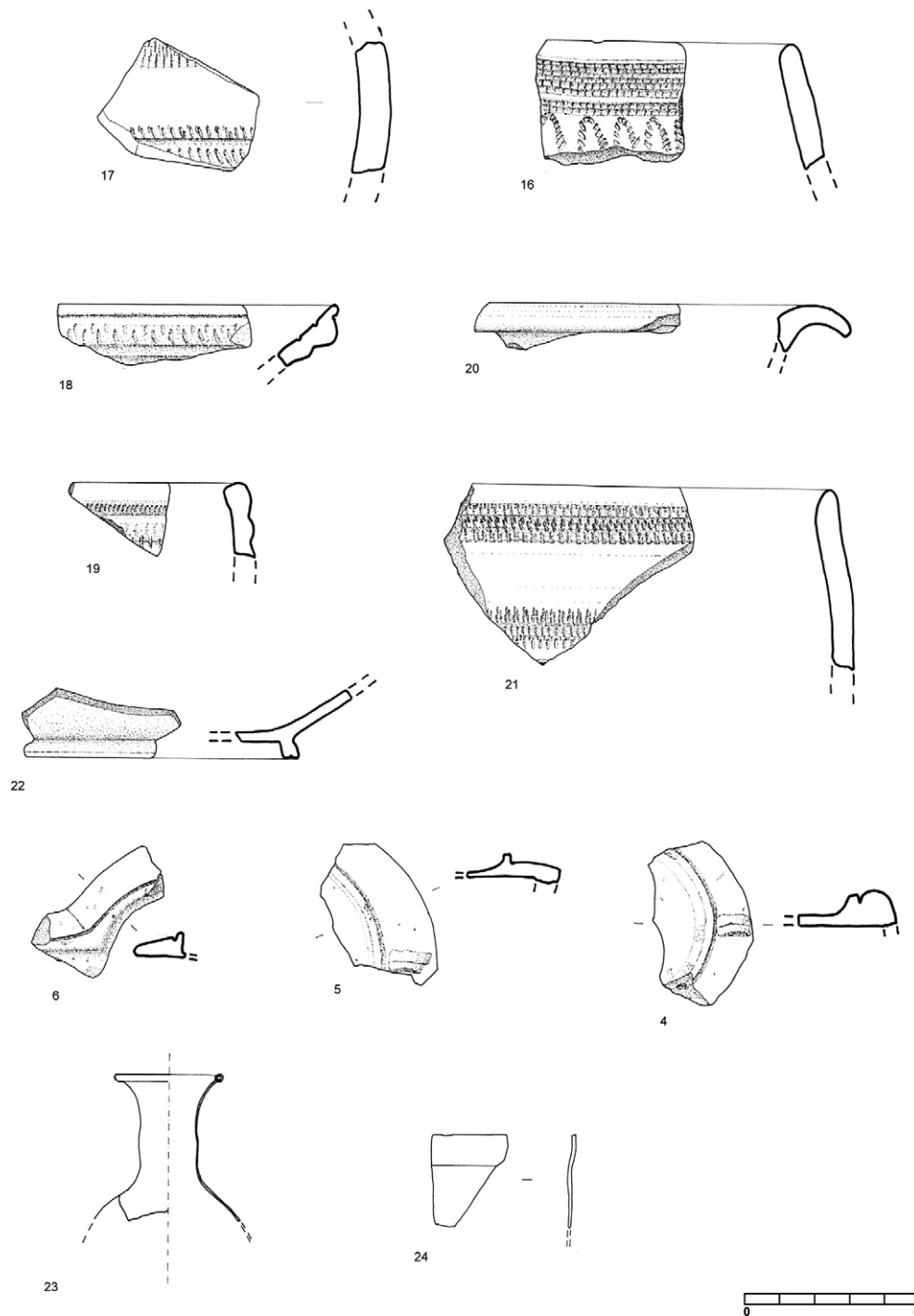

Tabla 14. Nalazi iz sloja SJ9 (M. Krmpotić)
Table 14. Find from layer SJ9. (M. Krmpotić)

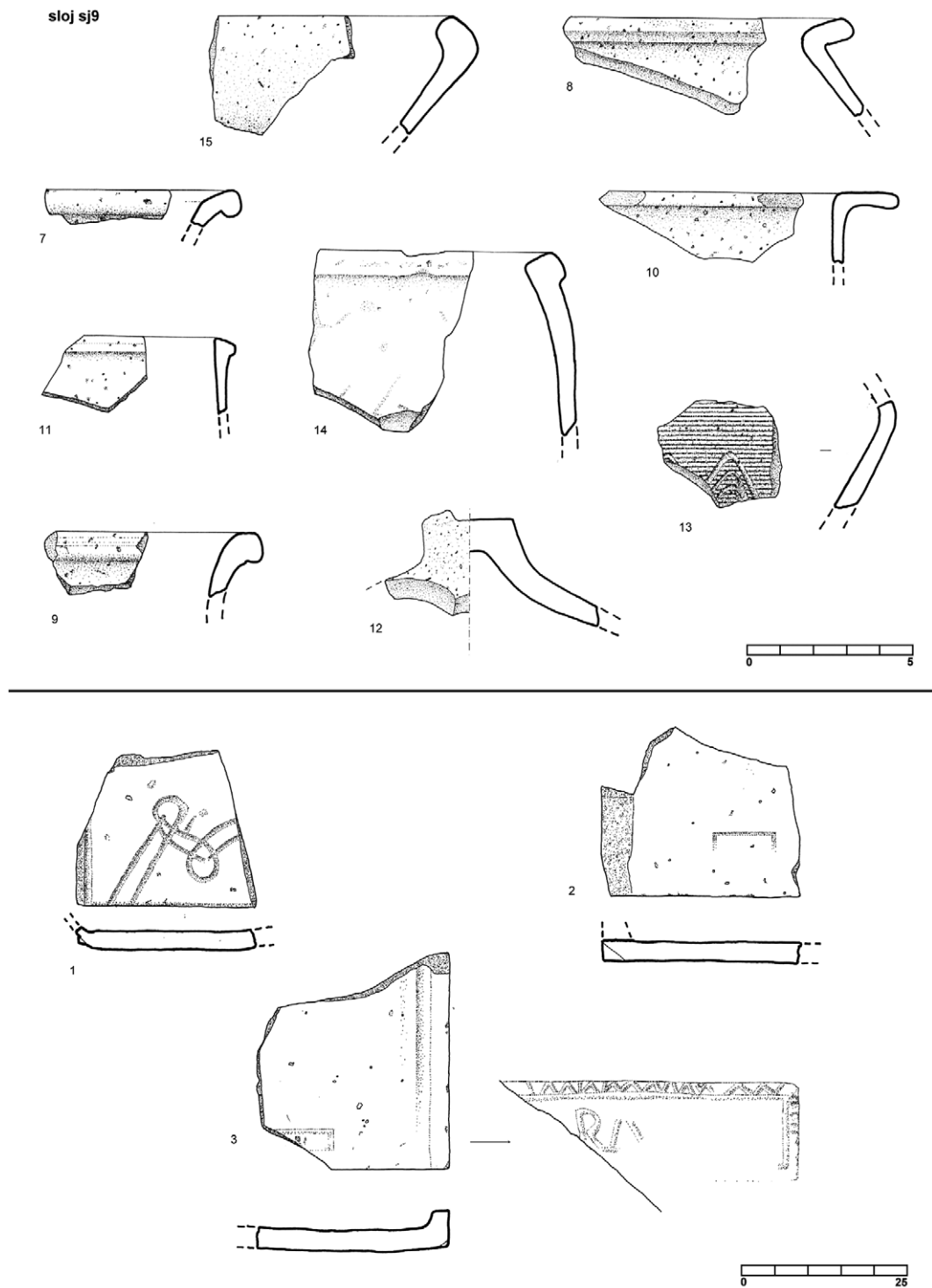

Tabla 15. Nalazi iz sloja SJ9 (M. Krmpotić)
Table 15. Find from layer SJ9. (M. Krmpotić)

sloj sj20

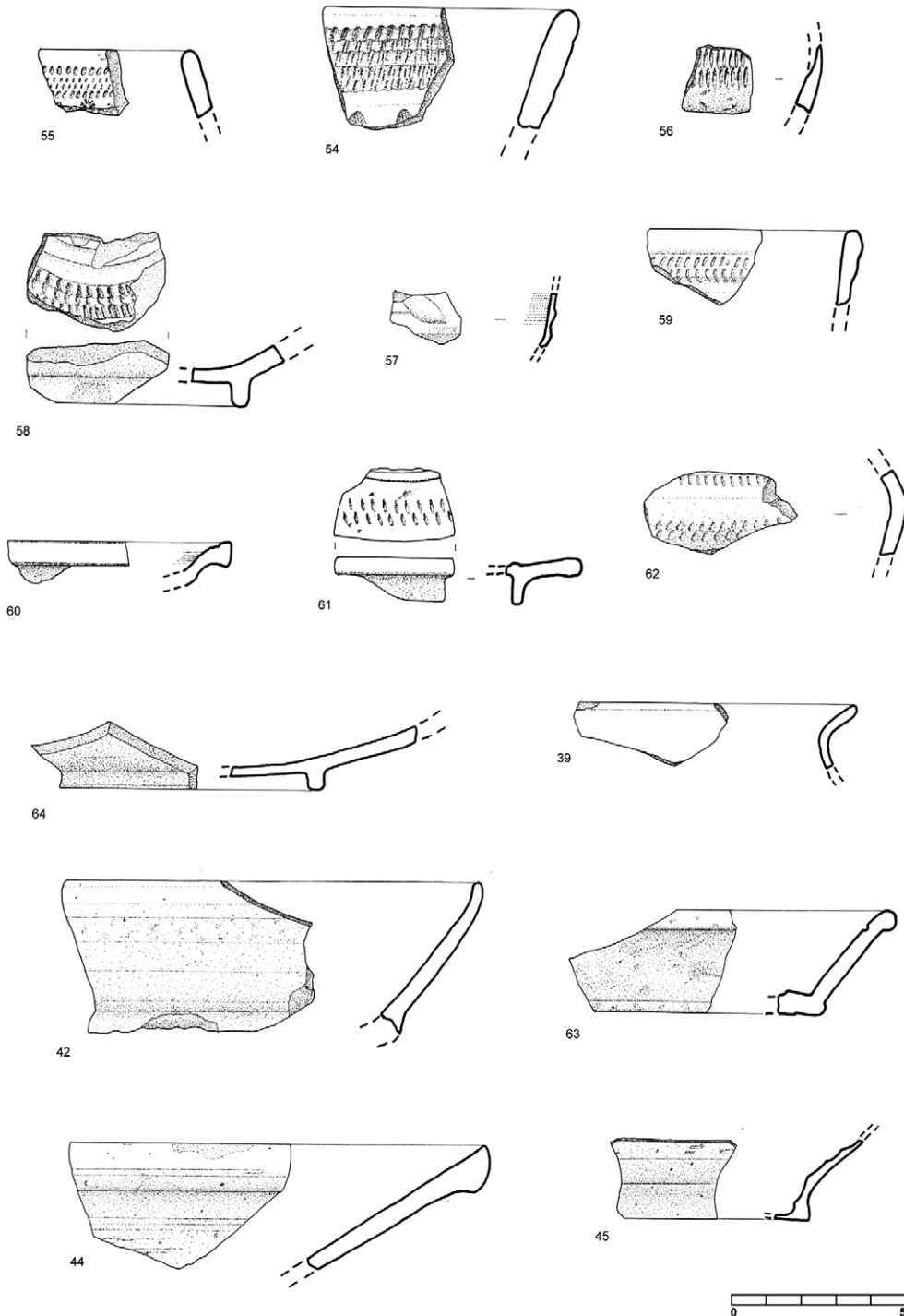

Tabla 16. Nalazi iz sloja SJ20 (M. Krmpotić)
Table 16. Find from layer SJ20. (M. Krmpotić)

sloj sj20

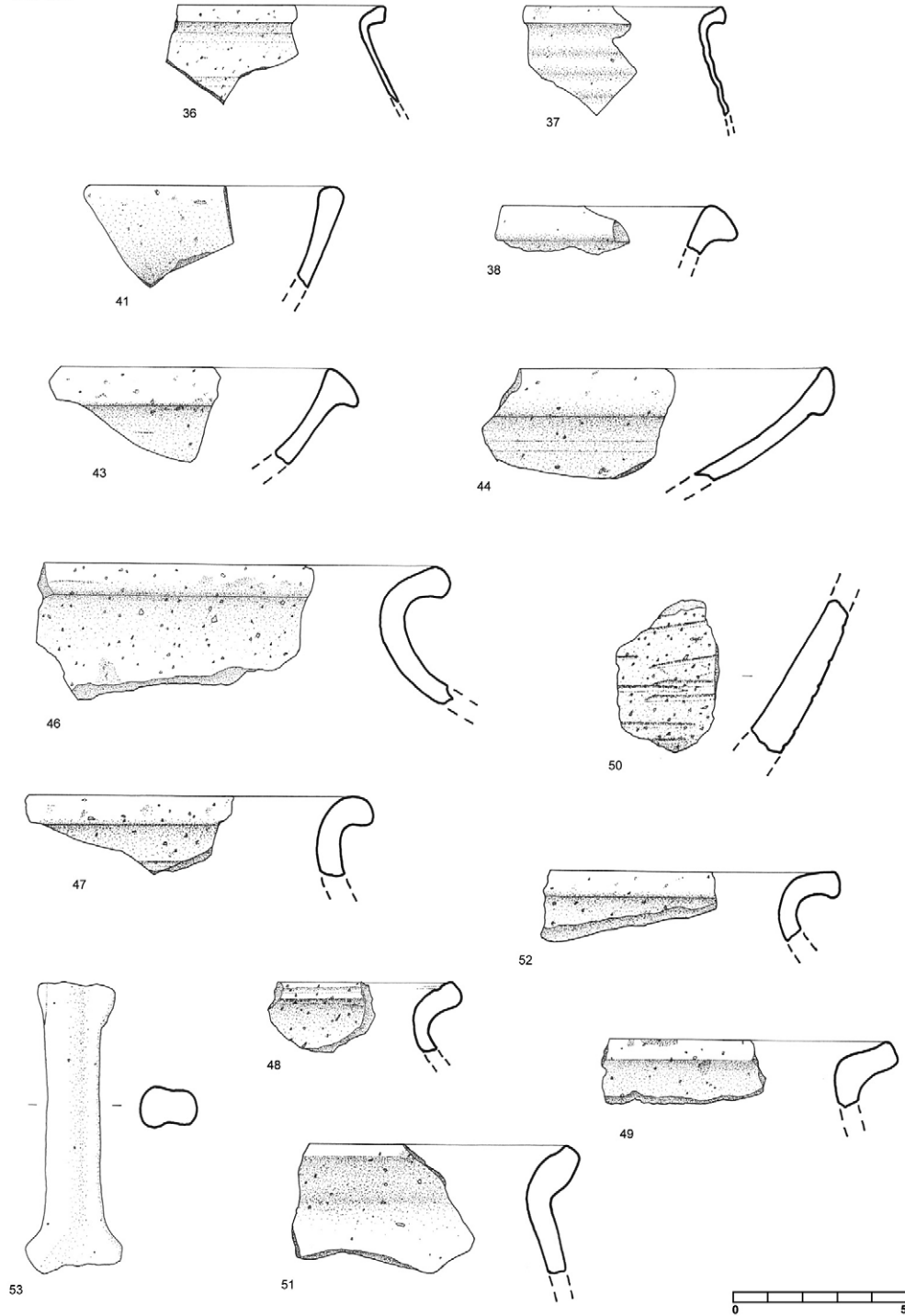

Tabla 17. Nalazi iz sloja SJ20 (M. Krmpotić)
 Table 17. Find from layer SJ20. (M. Krmpotić)

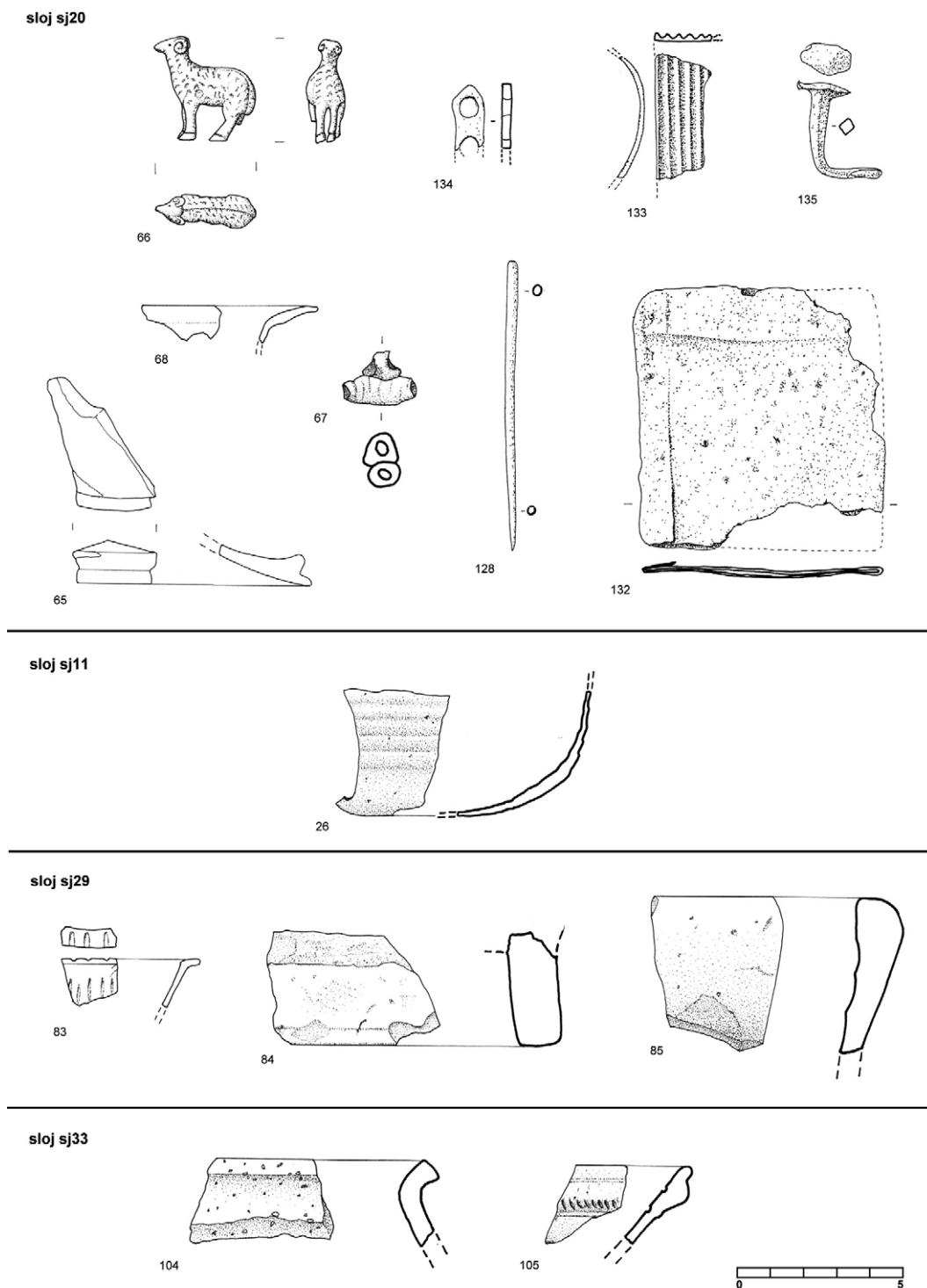

Tabla 18. Nalazi iz sloja SJ20, SJ11, SJ29, SJ33 (M. Krmptić, L. Bekić)
 Table 18. Find from layers SJ20, SJ11, SJ29, SJ33. (M. Krmptić, L. Bekić)